

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Bakalářská práce

2020

Záviš Dobiašovský

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

**Kritický ohlas Obchodu na korze Ladislava Grosmana a
jeho filmové adaptace**

Bakalářská práce

Autor práce: Závěš Dobiašovský

Studijní program: Žurnalistika

Vedoucí práce: PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 25. 7. 2020

Záviš Dobiašovský

Bibliografický záznam

DOBIAŠOVSKÝ, Závěš. *Kritický ohlas Obchodu na korze Ladislava Grosmana a jeho filmové adaptace*. Praha, 2020. 69 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí práce PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.

Rozsah práce: 134 746 znaků s mezerami

Abstrakt

Bakalářská práce se zaměřuje na novelu Ladislava Grosmana *Obchod na korze* a stejnojmenný film režisérů Jána Kadára a Elmara Klose. Vzhledem k tématu díla se práce v teoretické části věnuje historickým okolnostem vzniku Slovenského štátu a represím židovského obyvatelstva. Následně dílo zasazuje do kontextu československé válečné literatury a filmu v 60. letech 20. století a představuje osobnost Ladislava Grosmana a tvůrčí dvojici režisérů Jána Kadára a Elmara Klose. V praktické části se práce věnuje analýze kritického ohlasu novely a filmu v dobovém tisku v kontextu československé kultury. Výběrově se pak věnuje i kritickému ohlasu v době po roce 1989. Kritický ohlas práce čerpá z kritik a recenzí v tištěných periodikách mezi lety 1965-1970 a následně po roce 1989, které vycházely v kulturně zaměřených periodikách a přílohách denního tisku.

Abstract

The bachelor thesis focuses on the Ladislav Grosman's novel *Obchod na korze* (*The Shop on Main Street*) and its film adaptation by Ján Kadár and Elmar Klos. Given the topic, the theoretical part focuses on the historical events of the establishment of the Slovak state and the repression of the Jewish population. The thesis then interferes with the context of Czechoslovakian war literature and cinematography in the 1960s and introduces the author of the novel Ladislav Grossman and a creative couple of directors Ján Kadár and Elmar Klos. The empirical part of the thesis analyzes the critical response to the novel and the film adaptation in the periodical press in the context of Czechoslovakian culture. The empirical part also includes selected critical reactions in the period after the Velvet revolution in 1989. The critical texts and reviews were chosen from the printed culturally oriented periodicals and attachments of the daily press between 1965-1970 and subsequently after 1989.

Klíčová slova

Ladislav Grosman, druhá světová válka, Židé, recenze, literární kritika, filmová kritika, Slovenský štát

Keywords

Ladislav Grosman, Second world war, Jews, review, literary criticism, film criticism, Slovak state

Title/název práce

Kritický ohlas Obchodu na korze Ladislava Grosmana a jeho filmové adaptace

Critical response to Ladislav Grosman's The Shop on Main Street and its film adaptation

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Janě Čeňkové, Ph.D. za odborné vedení práce, věcné připomínky a cenné rady v procesu tvorby bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	1
1. Definice pojmů.....	3
1.1 Kritika literární, publicistická a filmová	3
1.2 Recenze	5
2. Historický vhled	6
2.1 Historické souvislosti, vznik Slovenského štátu.....	6
2.2 Kontext české a slovenské literatury k tématu druhé světové války na území Československa v 60. letech 20. století.....	11
3. Osobnost Ladislava Grosmana.....	19
4. Režisérská dvojice Ján Kadar a Elmar Klos.....	24
5. Interpretace novely Obchod na korze.....	28
6. Film Obchod na korze a způsob filmové adaptace knižní předlohy.....	33
7. Kritický ohlas v dobovém tisku.....	37
7.1 Novela Obchod na korze	38
7.1.1 Analyzované texty	39
7.1.2 Shrnutí	42
7.2 Filmová adaptace.....	44
7.2.1 Analyzované texty	45
7.2.2 Shrnutí	49
7.3 Kritický ohlas v době normalizace a v době po sametové revoluci	51
Závěr.....	54
Summary	56
Zdroje	58
Přílohy	66

Úvod

Válečná literatura s tematikou druhé světové války a holokaustu zažívala od konce padesátých a v průběhu šedesátých let vzestup a během tohoto krátkého období si prošla proměnami, v nichž se odrážely společenské a politické změny.

V tomto období politického a společenského uvolňování, ale také silné konkurence v literárním prostředí, knižně debutoval i spisovatel Ladislav Grosman, tehdy už více než čtyřicetiletý slovenský autor, který měl do té doby zkušenosti pouze s publikováním na stránkách časopisů.

Jeho debut, novela *Obchod na korze*, vznikala rovnou společně s literárním scénářem stejnojmenného filmu, který měl nakonec premiéru dříve, než došlo k ucelené publikaci literární verze. Oběma událostem se dostalo pozornosti v dobovém tisku, film byl režírován dobře známou režisérkou dvojicí Ján Kadár a Elmar Klos a brzy začal sbírat významná ocenění na filmových festivalech (v roce 1966 získal film mimo jiné jako první v naší kinematografii prestižní ocenění americké Akademie filmového umění a věd Oscar za nejlepší neanglicky mluvený film roku 1965), kniha byla zase debutem autora zabývajícího se v té době znovu objeveným tématem.

Tato práce se zabývá kritickým ohlasem, který vyvolala jak novela *Obchod na korze*, tak stejnojmenné filmové zpracování. Práce se zaměřuje především na dobový kritický ohlas, stručně se zmiňuje o období normalizace a výběrově se věnuje období po sametové revoluci.

V první kapitole práce zařazuje téma do historických souvislostí, a to historickým vzhledem do vybraných událostí druhé světové války na Slovensku a vzniku tzv. Slovenského štátu do roku 1942, tedy do období důležitého pro kontext Grosmanovy novely, následně se věnuje kontextu válečné literatury a s tématem souvisejících aspektů filmu v Československu 60. let. Druhá kapitola pak přibližuje život a osobnost Ladislava Grosmana, ve třetí kapitole stejně tak režisérské dvojice Jána Kadára a Elmara Klose.

Praktická část bakalářské práce se ve čtvrté a páté kapitole zabývá interpretací novely *Obchod na Korze* a následně filmového zpracování, u něhož sleduje způsob adaptace díla. Vzhledem k posloupnosti tvorby zmiňuje Grosmanovu povídku *Past* až po tvorbu novely *Obchod na korze* a filmové zpracování. V otázce adaptace Grosmanova díla do filmu *Obchod na korze* došlo k drobnému posunu oproti charakteristice tématu v tezi bakalářské práce, kde je za předlohu filmu označena stejnojmenná novela Ladislava Grosmana. V průběhu práce

vyplývalo, že lze za předlohu (námět) filmu označit spíše Grosmanovu zmiňovanou povídku *Past* z roku 1962.

V poslední kapitole se pak práce soustředí na analýzu kritického ohlasu jak novely *Obchod na korze*, tak filmového zpracování v dobovém tisku (mezi lety 1965 a 1970), výběrově pak v následujících obdobích. Práce se soustředila na delší texty žánru kritiky a recenze, celkový mediální ohlas pak zmiňuje pouze okrajově.

Tato práce si kladla za cíl zanalyzovat, jakým způsobem a s jakým zájmem kritika obě díla přijala, porovnat rozdíl v jejich přijetí, rozpory v názorech jednotlivých autorů či zjistit, na které aspekty děl se ve svých textech tito autoři zaměřovali.

Vzhledem ke Grosmanově slovenskému původu jsou v práci použity i zdroje psané v originále slovensky, všechny jejich překlady jsou autorovy vlastní.

1. Definice pojmů

1.1 Kritika literární, publicistická a filmová

Pojmem kritika se obecně míní disciplína, která se zabývá pochopením a veřejným reflektováním uměleckého díla (projevu) jejími autory.¹ Pod tento pojem spadají žánry publicistického až vědeckého stylu, v nichž se kromě popisu objevuje i interpretace a hodnocení díla.²

V publicistice je kritika chápána ze široka jako kritika množství různých uměleckých žánrů či žánrů stojících mezi publicistikou a uměním.³ Pro tuto práci je pak konkrétně důležitá kritika literární a filmová.

Literární kritika se jakožto součást literární vědy vyvíjela už od antiky⁴, nicméně pro to, jak ji rozumíme dnes, je důležitý především její vývoj, který započal v průběhu 18. století.⁵ „V kritickém diskursu pozdního osvícenství dochází k zásadnímu posunu od kritéria vědění k estetickému hledisku.“⁶ V českém prostředí pak dochází k systematictějšímu rozvoji literární kritiky od 19. století⁷, ve 20. století pak dochází k proměnám důležitých kritických hledisek.⁸

Pro tuto práci je důležitý zejména její vývoj po druhé světové válce, kdy dochází ke konci 40. let k nástupu oficiální doktríny marxistické kritiky.⁹ „Zahrnovala různé teoretické koncepty, které vycházely z materialistického pojetí dějin Karla Marxe.“¹⁰ Tato doktrína pak ustupuje až v 60. letech, kdy přichází období změn.¹¹ „V 60. letech se již česká kulturní kritika různila v proudech, které se stavěly kriticky k marxismu-leninismu a kritici ji obohacovali existencialistickými nebo strukturalistickými koncepty.“¹² Lze také hovořit o

¹ ČEŇKOVÁ, Jana. Kritika literární a publicistická. In: HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. s. 135

² ČEŇKOVÁ, Jana. Kritika literární a publicistická. In: HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. s.136

³ Tamtéž

⁴ Tamtéž

⁵ SIMONIS, Linda a Jiří TRÁVNÍČEK. Literární kritika. In: NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, ed. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce – osobnosti – základní pojmy*. Brno: Host, 2006. s. 455

⁶ SIMONIS, Linda a Jiří TRÁVNÍČEK. Literární kritika. In: NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, ed. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce – osobnosti – základní pojmy*. Brno: Host, 2006. s. 456

⁷ Tamtéž

⁸ ČEŇKOVÁ, Jana. Kritika literární a publicistická. In: HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. s. 136

⁹ Tamtéž

¹⁰ Tamtéž

¹¹ Tamtéž

¹² Tamtéž

době „několika vyhraněných a různorodých osobností“ (např. Jiří Opelík, Milan Suchomel), po roce 1968 však dochází k umlčení či emigraci osobností literární kritiky.¹³

Po roce 1989 pak prestiž literární kritiky postupně upadá, je nahrazována jinými formáty (reklama, krátké oznámení) či formáty novými, jako např. „PR-recenze“.¹⁴

Filmová kritika je literární kritice příbuzná, snaží se odborně analyzovat, reflektovat filmová (později i televizní) umělecká díla.¹⁵ „Teoreticky vychází jak z konceptů uměnověd, tak z vlastních rámců, pracuje s vlastní terminologií i metodologií.“¹⁶

Filmová kritika se začala formovat ve 20. a 30. letech 20. století v návaznosti na avantgardu, která přinesla do kinematografie „formální i obsahovou závažnost uměleckého díla“.¹⁷ Tehdy začaly recenze i teoretické práce publikovat odborníci napříč obory či samotní autoři, kteří tak definovali v teorii své umělecké směřování.¹⁸ Po druhé světové válce pak došlo dokonce k utvoření skupiny kritiků, z jejichž řad vzešli tvůrci, kteří dali vzniknout významné tzv. francouzské nové vlně.¹⁹

V Československu se po válce objevovala filmová (a později i televizní) kritika jak v odborně zaměřených periodikách (*Film a doba*, *Televizní tvorba*), tak i v kulturních či popularizačních periodikách (např. *Literární noviny*, *Filmové a televizní noviny*, *Kino*, *Záběr*).²⁰

Po roce 1989 se až na výjimky proměnily platformy, na nichž docházelo k publikaci filmové kritiky.²¹ Byly zde licencované zahraniční časopisy pro širokou veřejnost, vznikly odborné časopisy jako *Illuminace* a *Cinepur*, s rozvojem internetové žurnalistiky se pak v posledních letech přesunula kritika do této sféry, ať už formou blogů či ve formě online databází, které umožňují participaci čtenářů (jako např. *Česko-Slovenská filmová databáze*).²² Filmovou a televizní tvorbou se pak dále zabývají v celorepublikových denících,

¹³ SIMONIS, Linda a Jiří TRÁVNÍČEK. Literární kritika. In: NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, ed. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce – osobnosti – základní pojmy*. Brno: Host, 2006. s. 457

¹⁴ SIMONIS, Linda a Jiří TRÁVNÍČEK. Literární kritika. In: NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, ed. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce – osobnosti – základní pojmy*. Brno: Host, 2006. s. 457

¹⁵ ŠTOLL, Martin. Kritika filmová a televizní. In: HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. s. 133, 135

¹⁶ Tamtéž

¹⁷ ŠTOLL, Martin. Kritika filmová a televizní. In: HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. s. 135

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ Tamtéž

²⁰ Tamtéž

²¹ Tamtéž

²² Tamtéž

společenských magazínech či v oborově zaměřených časopisech (např. *Synchron* vydávaný Českým filmovým a televizním svazem).²³

1.2 Recenze

Recenze může být publicistickým nebo odborným textem, který se kriticky zaměřuje na nové umělecké dílo (různých žánrů, včetně nových vydání starších děl či nově složených výborů), a který toto dílo představuje čtenáři.²⁴

Recenze je tedy zpravidla první hodnotící reakcí na nové dílo, zasazuje ho do kontextu autorovy tvorby i do kontextu tvorby národní či světové.²⁵ „Kvalitní recenze by se měla vyslovit k zásadnímu smyslu díla. Může obsahovat úryvky z díla, které sledují další kritický záměr, např. způsob narace autora, čtenářskou recepci nebo estetický dosah kritizovaného díla. Rozsáhlé recenze mohou mít pak rozsah kritické studie nebo popřípadě eseje.“²⁶

Po roce 1989 a s nástupem rychlejší, „digitální doby“ se objevují kratší formáty anotací či „PR-recenzí“, které spadají spíše pod produkty managementů a strategií v nakladatelstvích.²⁷ Recenze v pravém slova smyslu jsou pak zastoupeny především v kulturních a literárních časopisech, případně ve zvláštních přílohách denního tisku.²⁸ Kritická kulturní publicistika se pak objevuje ve vybraných pořadech i v rozhlase a televizi.²⁹

²³ ŠTOLL, Martin. Kritika filmová a televizní. In: HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. s. 135

²⁴ ČEŇKOVÁ, Jana. Recenze. In: HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. s. 198

²⁵ Tamtéž

²⁶ Tamtéž

²⁷ Tamtéž

²⁸ Tamtéž

²⁹ ČEŇKOVÁ, Jana. Recenze. In: HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. s. 198, 199

2. Historický vhled

2.1 Historické souvislosti, vznik Slovenského štátu

Československo bylo po uzavření Mnichovské dohody v září roku 1938 a s tím souvisejícím odstoupením značné části území ve vnitropoliticky i zahraničněpoliticky rozpolcené situaci. Docházelo k prohlubování cenzury tisku, zákazu či sloučení politických stran i hledání střední cesty mezi demokracií a obávaným hitlerovským Německem v otázce židovských obyvatel.³⁰ Přes deklarativní záruky, že si zbytek Československa zachová samostatnost, Německo záhy po Mnichovu začalo připravovat plán na obsazení jeho zbytku.³¹ K tomu pomohla i podpora separatistických tendencí (a tlak na vládu) na Slovensku, jehož vyhlášení samostatnosti posloužilo Hitlerovi jako důkaz nesoběstačnosti Československa a důvod k jeho obsazení.³² K obsazení zbylého území Čech a Moravy tak došlo jen den po vyhlášení slovenské samostatnosti, tedy 15. března, a k vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava den poté.

K vyhlášení samostatné První Slovenské republiky, známé též pod názvem Slovenský štát, došlo 14. března roku 1939.³³ Důležité změny postupně vedoucí k osamostatnění, rozpadu Československa i následnému vývoji židovské otázky na Slovensku se však objevovaly už v průběhu roku 1938.³⁴

V čele snahy o osamostatnění stála Hlinkova slovenská lidová strana (Hlinkova slovenská ľudová strana – HSĽS), která 6. října 1938 vyhlásila autonomii³⁵ Slovenska (československý parlament slovenskou autonomii schválil 19. listopadu³⁶), stále jako součástí Československa, které bylo oslabené po uzavření Mnichovské dohody. HSĽS následně započala proces likvidace ostatních slovenských politických stran.³⁷

K tomu zvolila strana dva postupy. Prvním takovým postupem bylo zastavení činnosti některých stran, například komunistické, sociálnědemokratické (německé i československé) a

³⁰ BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. V čes. jaz. vyd. 2. Praha: Prostor, 2000. s. 22

³¹ MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939–1945*. Praha: Karolinum, 2002. s. 13

³² MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939–1945*. Praha: Karolinum, 2002. s. 14

³³ STEHLÍK, Michal. *Slovensko: Země probuzená, 1918–1938*. Praha: Academia, 2015. s. 170

³⁴ STEHLÍK, Michal. *Slovensko: Země probuzená, 1918–1938*. Praha: Academia, 2015. s. 167, 168

³⁵ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 17

³⁶ STEHLÍK, Michal. *Slovensko: Země probuzená, 1918–1938*. Praha: Academia, 2015. s. 67

³⁷ STEHLÍK, Michal. *Slovensko: Země probuzená, 1918–1938*. Praha: Academia, 2015. s. 169

obou stran židovských.³⁸ Druhým postupem pak bylo sjednocení zbylých stran s HSLS³⁹, kterým za to bylo přislíbeno několik mandátů ve slovenském sněmu.⁴⁰

HSLS tak postupně budovala režim jedné strany. Jedinou výjimku tvořily v tomto období na Slovensku strany německé a maďarské národnostní menšiny⁴¹, které byly tolerovány kvůli jejich ochraně ze zahraničí.

Kromě politických stran se potřebovala HSLS zmocnit i státních institucí, případně je nahradit či omezit. K tomuto účelu vznikla polovojenská organizace, tzv. Hlinkova garda, a národní výbory.⁴²

Vznik národních výborů šel ruku v ruce s ustavením autonomie Slovenska v říjnu 1938. Měly sloužit jako orgán, který kontroluje a vyvíjí nátlak na slovenské úřady, vládou prezentovaný jako prosazující přání občanů.⁴³

Hlinkova garda měla sloužit jako spolehlivější náhrada za represivní složky, která jednak zradikalizuje a vytvoří nátlak v politickém prostředí, jednak utiší kritiku z vlastních řad díky schopnostem rychleji řešit problémy, jakými byla například židovská otázka.⁴⁴

Hlinkova garda se také velmi rychle stala jedinou brannou organizací v autonomním Slovensku. Navíc „zdedila“ majetek po ostatních organizacích, jako byl Sokol či židovské Makabi.⁴⁵

Značné zásahy vůči židovské minoritě na Slovensku započaly v listopadu 1938 v důsledku vídeňské arbitráže⁴⁶ (jejíž výsledek přiřkl část slovenského území Maďarsku). Došlo k deportacím zhruba 7 500⁴⁷ zástupců židovské minority do oblastí jižního Slovenska, které poté vstoupily pod maďarskou správu, a to bez možnosti vzít si s sebou svůj majetek.⁴⁸ Na řadu přišly také ekonomické zásahy vůči Židům, jako například jejich vyřazování

³⁸ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 19

³⁹ STEHLÍK, Michal. *Slovensko: Země probuzená, 1918–1938*. Praha: Academia, 2015. s. 169

⁴⁰ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 19

⁴¹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 21

⁴² NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 23

⁴³ Tamtéž

⁴⁴ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 22

⁴⁵ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 23

⁴⁶ STEHLÍK, Michal. *Slovensko: Země probuzená, 1918–1938*. Praha: Academia, 2015. s. 167

⁴⁷ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 29

⁴⁸ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 46

z vedoucích pozic v živnostenských komorách, kontroly živnostenských oprávnění či bojkot jejich podnikání.⁴⁹

Na začátku roku 1939 panovalo značné napětí mezi centrální československou vládou a autonomní vládou na Slovensku.⁵⁰ Slovenský sněm byl po značně zmanipulovaných⁵¹ prosincových volbách plně v rukou HSĽS, autonomní vláda v mnoha případech překračovala své pravomoci a existovaly důkazy o stycích některých radikálních politiků s Německem⁵², což vyvolávalo obavy z možného osamostatnění.

To nakonec centrální vládu vedlo k vojenské intervenci na Slovensku a dosazení umírněnějšího Karola Sidora namísto dosavadního premiéra Josefa Tisa.⁵³ Intervence z Prahy však posloužila spíše opačným způsobem, protože akce měla za následek zhoršení vztahů mezi Čechy a Slováky a byla interpretována jako překročení pravomocí vůči autonomní vládě.⁵⁴

Situace využilo Německo, které vystupňovalo tlak na Slovensko pod pohrůzkou, že umožní rozdělení slovenského území mezi Polsko a Maďarsko, pokud nedojde k vyhlášení samostatného státu.⁵⁵ Na návrh Josefa Tisa tak slovenský sněm vyhlásil 14. března 1939 samostatný stát.⁵⁶

Židovská otázka po založení samostatného Slovenska začala nabírat oproti předchozím chaotickým (jednorázovým) deportacím organizovaný rozměr. V roce 1940 došlo k přijetí dvou tzv. arizačních zákonů⁵⁷, které vedly k likvidaci či převzetí židovských podniků (arizaci, tzn. předání podniků do rukou zástupce ze slovenské majority) i majetku (majetek deportovaných Židů se v roce 1942 například rozprodával na burzách konaných daňovými úřady⁵⁸). Tyto kroky spolu se zákazem vykonávání některých významnějších povolání židovskými obyvateli vedly k nutnému zchudnutí židovské menšiny⁵⁹, která zůstala bez prostředků k vlastní obživě.

⁴⁹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 30

⁵⁰ STEHLÍK, Michal. *Slovensko: Země probuzená, 1918–1938*. Praha: Academia, 2015. s. 169

⁵¹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 32

⁵² STEHLÍK, Michal. *Slovensko: Země probuzená, 1918–1938*. Praha: Academia, 2015. s. 169

⁵³ STEHLÍK, Michal. *Slovensko: Země probuzená, 1918–1938*. Praha: Academia, 2015. s. 169, 170

⁵⁴ STEHLÍK, Michal. *Slovensko: Země probuzená, 1918–1938*. Praha: Academia, 2015. s. 169

⁵⁵ STEHLÍK, Michal. *Slovensko: Země probuzená, 1918–1938*. Praha: Academia, 2015. s. 170

⁵⁶ Tamtéž

⁵⁷ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 107

⁵⁸ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 106

⁵⁹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 107

To změnilo židovskou otázku na otázku sociální⁶⁰, uživit zchudlou židovskou menšinu bylo v rukách státu. Přestože vzniklo v roce 1941 několik pracovních táborů na slovenském území⁶¹, na živení židovské menšiny a stavbu velkých táborů či ghatt neměl stát dostatečné prostředky⁶².

Řešením se tak staly deportace Židů pryč ze Slovenska. V roce 1941 se na Slovensko (i další státy) obrátilo nacistické Německo s tím, že žádá deportovat slovenské Židy ze svého území do koncentračních táborů, k čemuž Slovensko dalo souhlas.⁶³

Od podzimu 1941 do jara 1942 probíhalo jednání mezi Slovenskem a Německem o způsobu konfiskace majetku slovenských Židů na území třetí říše.⁶⁴ Řada slovenských Židů měla svůj majetek či podnikání na jejím území a Slovensko tak žádalo, aby zkonfiskovaný majetek připadl na principu občanství slovenskému státu. Německo se však po nejednoznačném postoji nakonec přiklonilo k principu konfiskace podle teritoriality, tedy majetek připadne státu, na jehož území se nachází.⁶⁵

V rámci těchto jednání Slovensko souhlasilo s tím, že za každého deportovaného Žida na území třetí říše zaplatí 500 říšských marek, které měly sloužit k pokrytí pracovní rekvalifikace a životních potřeb.⁶⁶

Legislativně posvěcené deportace začaly na jaře roku 1942, kvůli nim byl přijat také nový ústavní zákon, který je legalizoval.⁶⁷ Došlo k transportu téměř 58 000 Židů ze slovenského území, naopak některým Židům zákon zaručoval (prozatím) ochranu před deportací⁶⁸ (především zástupci potřebných profesí či Židé umístění v pracovních táborech, které přinášely zisky⁶⁹).

⁶⁰ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 107

⁶¹ Tamtéž

⁶² Tamtéž

⁶³ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 109

⁶⁴ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 148

⁶⁵ Tamtéž

⁶⁶ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 150

⁶⁷ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku 1938–1945. In: *Holocaust.cz*. [online]. 2019 [cit. 2020-07-23]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/holocaust-v-evropskych-zemich/holocaust-na-slovensku/zidovska-komunita-na-slovensku-1938---1945/>

⁶⁸ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 129

⁶⁹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 178

V říjnu 1942 došlo k ukončení transportů, kromě téměř 58 000 deportovaných Židů uteklo dalších 5–6 tisíc do Maďarska, další se ukryvali na slovenském území.⁷⁰ Počátkem roku 1943 zde zůstalo méně než 20 000 Židů.⁷¹

Právě proces arizace a následný stupňovaný tlak na židovské obyvatelstvo, který v roce 1942 završily transporty za slovenské hranice, jsou pro děj analyzovaného díla *Obchod na korze* (jak pro knihu, tak pro filmové zpracování) historickým základem, na němž vystavují příběh obyvatele jednoho z malých slovenských měst, který se stane arizátorem. Vydaný dekret ho opravňuje k převzetí obchodu, který vlastní stará židovská žena, příběh pak vrcholí ve chvíli, kdy jsou židovští obyvatelé města nuceni nastoupit k povinným transportům.

⁷⁰ NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. s. 178

⁷¹ Tamtéž

2.2 Kontext české a slovenské literatury k tématu druhé světové války na území Československa v 60. letech 20. století

S koncem padesátých let přišlo společenské uvolnění, které s sebou nutně přineslo i změny v chápání a tvorbě literatury i filmu. V rámci prozaické literatury, k níž se řadí analyzované dílo, lze hovořit o toleranci k větší pestrosti žánrů i forem zpracování.⁷² „Tato stylová a žánrová diferenciacie tvorby byla doprovázena edičním návratem autorů, kteří po roce 1948 nesměli publikovat, ale také nástupem nové generace autorů, k nimž v té chvíli byli počítáni i ti, kteří díky proměně společenské atmosféry opožděně debutovali texty vzniklými v předchozím desetiletí. Obnovovány byly rovněž rekreativní funkce literatury (návrat dříve upozaděných populárních žánrů jako detektivka či vědeckofantastická povídka, humoristická povídka či román – pozn.)⁷³ „⁷⁴

Obchod na korze (1965) ve svém literárním i filmovém zpracování patří k dílům typickým pro změnu, která na úrovni stylu a žánrů započala už na konci padesátých let a vydržela v podstatě přes celé následující desetiletí. Ladislav Grosman v tomto díle, které napsal v polovině šedesátých let, popisuje osud a vnitřní svět obyčejného člověka, který podlehne v marném boji s okolnostmi, se společností.

Právě orientace na život obyčejných lidí v jeho reálné podobě, příběhy jedinců a jejich vnitřních rozporů a nahlížení na problémy skrze jejich optiku patří k významným prvkům⁷⁵, které spojovaly literaturu šedesátých let napříč žánry, od historických děl, děl reflektujících současný život až právě po díla vracející se ke zkušenostem druhé světové války.

Díla s válečnou tematikou patřila na přelomu padesátých a šedesátých let k těm, která výrazně napomohla odpoutání literatury od „budovatelských představ“⁷⁶, socialistického realismu, který byl doktrínou umělecké tvorby v první polovině padesátých let⁷⁷. „Jednotliví autoři se pokoušeli motivicky, emocionálně i intelektuálně prohloubit výpověď o okupaci

⁷² JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 279

⁷³ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 371, 499

⁷⁴ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 279

⁷⁵ Tamtéž

⁷⁶ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 281

⁷⁷ JANČOVIČ, Ivan. Tematizácia druhej svetovej vojny ako súčasť zmien sociálneho systému literatúra. In: SCHMARC, Vít, ed. *Obraz válek a konfliktů: V. kongres světové literárněvědné bohemistiky Válka a konflikt v české literatuře*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015. s. 241

jako osudové zkušenosti, tragické předurčenosti i dědictví, jež se „zadřelo“ do života i duší jednotlivců.“⁷⁸ Během šedesátých let došlo v této tematice k vývoji zdrojů inspirace, který směřoval od osobní zkušenosti k větší obecnosti a tím plynoucí nadčasovosti či prvkům existencialismu.⁷⁹

Jedním z takových motivů, který stál ke konci padesátých let⁸⁰ na počátku nového zájmu o válečnou tematiku a okupaci, byla židovská otázka, tedy téma osudu Židů za války, okupace v Československu a obecně holokaustu.

Mezi lety 1958 a 1963 se literatura s židovskou, potažmo válečnou tematikou vyznačovala skupinou výrazných autorů inspirujících se z vlastních zkušeností a zážitků se životem v protektorátu či přímo v zajetí nacistické moci.⁸¹ Kromě osobní zkušenosti hrála u některých autorů roli i příslušnost k mladé generaci, která válku prožila a popsala z perspektivy dospívajících či sotva dospělých lidí.⁸²

Jedním z nich byl například Josef Škvorecký a jeho *Zbabělci*, vydaní v roce 1958 (první verze vznikla už nedlouho po válce, v letech 1948–1949, ovšem v následujících letech nebyla šance na její publikaci⁸³). Knihu, která byla „rozhodujícím ‚testem‘, nakolik je původní budovatelská norma ještě závazná“⁸⁴, nakonec komunistický režim odsoudil a stáhl z prodeje, vrátila se až v roce 1964.⁸⁵

Dalším z takových autorů byl Arnošt Lustig, jehož dva povídkové soubory *Noc a naděje* a *Démanty noci* vyšly v roce 1958.⁸⁶ Arnošt Lustig patřil mezi přeživší Terezína a Osvětimi a tématu holokaustu se věnoval celý život.⁸⁷ „Oba povídkové soubory exponovaly židovské téma v obrazech života v ghettu, ve svérázném světě s vlastními zákony a vlastní morálkou. Zdrojem Lustigova autorského gesta byla snaha o maximální autenticitu

⁷⁸ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 281

⁷⁹ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 337

⁸⁰ HOLÝ, Jiří. Šoa ve fikční próze do konce šedesátých let. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 583

⁸¹ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 288

⁸² Tamtéž

⁸³ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 281

⁸⁴ Tamtéž

⁸⁵ Tamtéž

⁸⁶ HOLÝ, Jiří. Šoa ve fikční próze do konce šedesátých let. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 585

⁸⁷ Tamtéž

vyjádřeného prožitku, která v kontextu české literatury znamenala radikální popření dosud závazné historizující a objektivizující perspektivy.⁸⁸

Mezi autory, kteří válku prožili ve věku dospívání, patřili i Jan Otčenášek a Rudolf Jašík, patřili sem však jako zástupci majoritní společnosti, kteří ve svých prózách vydaných v roce 1958 popisují příběhy perzekuce Židů za 2. světové války bez osobní zkušenosti s holokaustem či bez toho, aniž by sami měli židovské předky.⁸⁹ Jak novela Jana Otčenáška *Romeo, Julie a Tma*, tak Jašíkův román *Námestie svätej Alžběty* vypráví příběh mladé dívky, která je obětí a „slabším, pasivnějším partnerem, kterého je třeba chránit“.⁹⁰ „Většina generačních pohledů na válku byla signifikantní pro dobovou snahu nazírat válečnou minulost zdola, bez patosu, heroizace a ideových kliše, z pohledu mladých, prizmatem jejich zážitků a problémů citových a etických.“⁹¹

K autorům píšícím bez vlastních přímých zkušeností s holokaustem se řadí i spisovatel s židovskými kořeny, Ludvík Aškenazy, který bojoval v československých jednotkách na východní frontě.⁹² Ten je zástupcem využívání méně přímočarých způsobů vyprávění s důrazem na ironii či paradox.⁹³ „Zatímco v prvním souboru [*Psí život*, 1959] transponuje tyto motivy do emotivně laděných příběhů zvířat, bezbranných obětí války, jež jsou vtahovány do sféry nacistického zla nebo podléhají, podobně jako lidé, následkům stresů z válečných bojišť, v souboru *Vajíčko* [1963] podkresluje obrazy válečných hrůz (například lidskou tragédií zprostředkuje lyricky laděným příběhem – hrou nic nechápajícího dítěte).“⁹⁴

Objevovala se však i tradičnější díla zabývající se tématem holokaustu a okupace, která rozvíjela postupy padesátých let, popřípadě taková, v nichž se spolu se snahou o nový přístup mísily způsoby konvenční, ideologizující.⁹⁵ Mezi takové autory lze zařadit Pavla Naumana či Karla Ptáčníka. Například v Ptáčníkově novele *Strach* (1961), kde autor

⁸⁸ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 284

⁸⁹ HOLÝ, Jiří. Šoa ve fikční próze do konce šedesátých let. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 585

⁹⁰ Tamtéž

⁹¹ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 288

⁹² HOLÝ, Jiří. Šoa ve fikční próze do konce šedesátých let. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 589

⁹³ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 289

⁹⁴ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 289, 290

⁹⁵ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 286

konfrontuje „dva rozdílné mravní světy“⁹⁶ sovětského a německého vojáka, je patrné dané rozdělení toho, co je dobré a co zlé, na ideologickém základě.⁹⁷

Změna nastala okolo již zmiňovaného roku 1963, kdy už u umělecké válečné prózy přestávala být tím hlavním inspirace osobním zážitkem, „(...) naopak se posílily prvky modelové, nadčasové a existenciální.“⁹⁸ K posunu došlo i u zmiňovaných autorů, jako byl například Arnošt Lustig, jehož novela s těmito prvky, *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*, vyšla v roce 1964.⁹⁹ Vycházela sice ze skutečné události, ale Lustig ji ztvárnil v duchu nadčasového tématu boje lidské povahy s mocí, „(...) střetnutí lidské důvěřivosti i bezmoci s krutou mocenskou manipulací“.¹⁰⁰

Do tohoto období změny spadá i analyzované dílo, *Obchod na korze* slovenského, avšak česky píšícího, spisovatele Ladislava Grosmana, které nadčasové prvky přenáší na příběh truhláře Tona Brtka z malého slovenského města, který se ne z vlastní vůle stane arizátorem a zaplete se do řešení židovské otázky na Slovensku.¹⁰¹ Hlavním motivem příběhu je pak souboj v podstatě bezmocného jednotlivce s aparátem a zákony Slovenského štátu i s neduhy lidské povahy.¹⁰²

V období většího příklonu k nadčasovosti a existencialismu po roce 1963 debutuje také spisovatel Vladimír Körner, který v těchto intencích napsal svou novelu *Střepiny v trávě* (1964).¹⁰³ Změnu pojetí tématu války lze pak sledovat i u spisovatele a scenáristy Jana Procházky, který ve scénáři a posléze knize *Kočár do Vídně* (1967) ukazuje válku jako existenciální past, „do které postavy spadnou bez ohledu na to, na které straně fronty stojí“.¹⁰⁴

⁹⁶ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 287

⁹⁷ Tamtéž

⁹⁸ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 337

⁹⁹ Tamtéž

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ HOLÝ, Jiří. Šoa ve fikční próze do konce šedesátých let. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 597

¹⁰² JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 338

¹⁰³ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 339

¹⁰⁴ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 340

S vývojem literatury 60. let v Československu obecně i konkrétně u literatury válečné úzce souvisí vývoj v kinematografii.¹⁰⁵ Podobně jako u autorů literárních se u režisérů nastupující tzv. nové vlny i u těch, kteří tvořili již před ní, objevovala s nástupem 60. let snaha vystoupit z principů tvorby socialistického realismu a tvořit jiným, novým způsobem.¹⁰⁶ V tomto období se začal film významně inspirovat v literatuře 20. století, s nástupem nové vlny především v té současné, a řada autorů tak spojila svou literární i filmovou práci: ze spisovatelů se stávali i scenáristé či dokonce režiséři, scénáře se inspirovaly v literatuře a literatura ve filmových námětech i způsobech filmového vyprávění.¹⁰⁷

Podobně jako tomu bylo u literatury i u obrody československého filmu stály společenské změny, které přišly se 60. léty. „Československo nabídlo novému filmu příhodnější podmínky. Období mezi lety 1962 až 1966 zakoušelo kroky k ‚tržnímu socialismu‘ a v reformní atmosféře. Film byl aktivní součástí kulturní obnovy.“¹⁰⁸

Základ vzednutí vlny nového typu filmové tvorby v 60. letech položili někteří tvůrci podobně jako v literatuře už v druhé polovině padesátých let poté, co došlo k odsouzení kultu osobnosti vůdcem Sovětského svazu Nikitou Chruščovem v roce 1956.¹⁰⁹ Z mladších tvůrců šlo o Karla Kachyňu či Vojtěcha Jasného, ale i o tvůrčí dvojici Elmar Klos a Ján Kadár, režiséry analyzovaného *Obchodu na korze*. Tyto snahy však popudily režim, který po I. festivalu československého filmu v Banské Bystrici roku 1959 uvalil na filmaře represe ve snaze zamezit „liberalizačním tendencím“, což proměnu filmu na další dva roky zpomalilo (mezi třemi filmy, které režim poslal tzv. do trezoru, byl i snímek *Tři přání* režisérů Kadára a Klose).¹¹⁰

Prózy některých autorů 60. let byly už předem vypracovány s předpokladem realizace v podobě filmu, do literárního stylu se tak promítaly postupy filmového vyprávění jako „důraz na vizuální a zvukové charakteristiky a na dialog, hledisko vypravěče, které jakoby

¹⁰⁵ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 545

¹⁰⁶ HAMES, Peter. *Československá nová vlna*. Praha: Levné knihy, 2008. s. 17

¹⁰⁷ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 545

¹⁰⁸ THOMPSON, Kristin a David BORDWELL. *Dějiny filmu: přehled světové kinematografie. 2.*, opr. vyd. Přeložila Helena BENDOVIČ. Praha: Akademie múzických umění, 2011. s. 477

¹⁰⁹ HAMES, Peter. *Československá nová vlna*. Praha: Levné knihy, 2008. s. 47

¹¹⁰ SZCZEPANIK, Petr. *Továrna Barrandov: svět filmařů a politická moc 1945–1970*. Praha: Národní filmový archiv, 2016. s. 96

odpovídá filmovým záběrům, ostré přechody mezi scénami a podobně“¹¹¹. „Noví autoři si byli mnohem více vědomi, co filmové médium potřebuje, a snažili se úzce spolupracovat s režiséry na koncepci filmu.“¹¹²

Docházelo také ke knižnímu vydávání literárních filmových scénářů, např. u filmů *Starci na chmelu* či *Kdyby tisíc klarinetů*.¹¹³

Filmové adaptace se od literatury 19. století odklonily v 60. letech k té současné, z počátku však i pod vlivem zmiňovaných represí po bánskobystřickém festivalu roku 1959 docházelo k adaptacím zejména takových děl, která produkovali režimem dobře přijímaní autoři zabírající se tématy historie dělnických hnutí či událostmi Vítězného února (například Marie Majerová či Vladimír Neff).¹¹⁴

Druhým východiskem pak byly právě adaptace literárních děl o druhé světové válce, zejména o boji proti nacismu.¹¹⁵ Téma holokaustu se s přelomem padesátých a šedesátých let znovu objevilo po desetileté pauze (poslední byla v roce 1948 *Daleká cesta* Alfréda Radoka), mezi lety 1958 až 1968 pak vzniklo takových filmů hned dvanáct.¹¹⁶

Téma války a židovské otázky se ve filmu vyvíjelo ruku v ruce s vývojem v literatuře. „Hlavní postavy kinematografie šedesátých let řeší etická dilemata, jsou konfrontovány se zlem, někdy s ním kolaborují [*Obchod na korze*], jindy se mu postaví [... *a pátý jezdec je Strach*]. Důležitým tématem je zlo v člověku (...) zobrazené především prostřednictvím obyčejných, ‚malých‘ lidí a řadových občanů.“¹¹⁷

Film také zaznamenal významnou proměnu ještě v první polovině šedesátých let, a to s nástupem zmiňované tzv. nové vlny, tedy mladých filmových režisérů (a několika starších režisérů, kteří se k jejich postupům připojili), kolem roku 1964 (ačkoliv za snímek začínající novou vlnu lze označovat film slovenského režiséra Štefana Uhera *Slnko v Sieti*

¹¹¹ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 545

¹¹² HAMES, Peter. *Československá nová vlna*. Praha: Levné knihy, 2008. s. 43

¹¹³ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 545

¹¹⁴ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 546

¹¹⁵ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 547

¹¹⁶ SLADOVNÍKOVÁ, Šárka. Holokaust v československém a českém hraném filmu. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 601

¹¹⁷ SLADOVNÍKOVÁ, Šárka. Holokaust v československém a českém hraném filmu. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 608

z roku 1962¹¹⁸).¹¹⁹ K nové vlně patří režiséři jako Miloš Forman, Věra Chytilová, Ivan Passer, Jan Němec či Jiří Menzel.¹²⁰ Filmy a literaturu nové vlny spojuje „zaměření na netradiční a experimentální postupy (...). Dále se též v obou oblastech prosazoval sklon k modelovým příběhům a podobenstvím“.¹²¹

V nové vlně se zrodil také první a druhý Oscar¹²² za nejlepší zahraniční film pro Československo. Kromě analyzovaného *Obchodu na Korze* režisérů Jána Kadára a Elmara Klose, který bývá počítán jako film nové vlny¹²³, získal v roce 1968 Oscara film *Ostře sledované vlaky*, který natočil režisér Jiří Menzel podle válečné novely Bohumila Hrabala v roce 1966.¹²⁴ Mezinárodního ocenění a uznání se dostalo i řadě dalších filmů a režisérů nové vlny.¹²⁵

Úspěch a vývoj československého filmu v 60. letech ukončilo opětovné utvrzení režimu (zásahy ze strany úřadů) v roce 1969¹²⁶, kterému předcházela invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 i výměna ve vedení Komunistické strany Československa, když se jejím prvním tajemníkem stal Gustáv Husák. „Tisícům intelektuálů a umělců bylo zakázáno publikovat, hrát nebo učit. Během dvou let téměř dvě stě tisíc Čechů a Slováků emigrovalo. Úřady zakázaly veškeré filmy obsahující společenskou kritiku v duchu ‚pražského jara‘.“¹²⁷ Požadavky na návrat socialistického realismu, zákazy a zásadní změny vyvolané normalizací ve filmovém průmyslu vedly ke konci československé nové vlny.¹²⁸

¹¹⁸ HAMES, Peter. *Československá nová vlna*. Praha: Levné knihy, 2008. s. 71

¹¹⁹ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 549

¹²⁰ THOMPSON, Kristin a David BORDWELL. *Dějiny filmu: přehled světové kinematografie. 2.*, opr. vyd. Přeložila Helena BENDOVIÁ. Praha: Akademie múzických umění, 2011. s. 479

¹²¹ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 549

¹²² Prestižní ocenění udělované americkou Academy of Motion Picture Arts and Sciences (Akademie filmového umění a věd).

¹²³ HAMES, Peter. *Československá nová vlna*. Praha: Levné knihy, 2008. s. 22

¹²⁴ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 549

¹²⁵ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 29

¹²⁶ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 550

¹²⁷ THOMPSON, Kristin a David BORDWELL. *Dějiny filmu: přehled světové kinematografie. 2.*, opr. vyd. Přeložila Helena BENDOVIÁ. Praha: Akademie múzických umění, 2011. s. 573

¹²⁸ Tamtéž

Podobný vývoj čekal i literaturu, po uvolňování cenzury v průběhu šedesátých let, a dokonce jejím zrušení¹²⁹ v červnu 1968, přišla srpnová okupace, cenzura byla navracena zpět a nastal pozvolný nástup normalizace.

¹²⁹ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 53

3. Osobnost Ladislava Grosmana

Ladislav Grosman se narodil 4. 2. 1921 ve východoslovenském městečku Humenném do židovské rodiny.¹³⁰ Pocházel ze skromnějších poměrů, jeho otec byl koželuh, majitel menšího obchodu s kůžemi, který měl celkem pět dětí.¹³¹

Mezi lety 1932–39 studoval na reálném gymnáziu v Michalovicích, odmaturovat však mohl až po válce v roce 1945.¹³² Za války, v době Slovenského štátu, pracoval nejprve jako dělník, kvůli svému původu byl však zařazen do vojenské pracovní služby a roku 1941 do tábora nucených prací v Bánské Bystrici¹³³, za což mohl podle vzpomínek spisovatele a Grosmanova přítele Arnošta Lustiga jeho pokus o útěk.¹³⁴ Ten se mu nakonec zdařil až v předposledním roce války, kdy propuklo Slovenské národní povstání, po jeho potlačení se pak do konce války skrýval v ilegality.¹³⁵

Druhá světová válka vzala Ladislavu Grosmanovi rodiče i tři sourozence, všichni zahynuli při německém bombardování města Ružomberoku v roce 1944.¹³⁶ Podle vzpomínek Arnošta Lustiga měly události prožité za války vliv na celou Grosmanovu tvorbu: „Kdyby se nestalo, co se stalo, snad by z něho byl autor humoristických příběhů. Rys vidět v lidech, v jejich chování, v jejich okolí směšnou stránku věci, ale ne, aby to někomu ublížilo, v sobě nemohl potlačit, třebaže vše zastiňovala tragédie. (...) Zúročil, co se mu za života stalo i za jakých okolností, aby z toho vyšlo to lepší v člověku a čtenáři se nakonec, navzdory všemu, chtělo víc, naplno a lépe žít.“¹³⁷

Po konci války se Grosman přestěhoval do Prahy, kde v roce 1949 absolvoval Vysokou školu politickou a sociální, od roku 1953 pracoval v nakladatelství Pravda, mezi lety

¹³⁰ MENCLOVÁ, Věra a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. s. 193

¹³¹ LUSTIG, Arnošt a Markéta MALIŠOVÁ. *O spisovatelích*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. s. 70

¹³² SVOZIL, Bohumil a Veronika KOŠNAROVÁ. Ladislav Grosman. In: *Slovník české literatury: Po roce 1945 [online]*. 1994. 7. 11. 2019 [cit. 2020-05-08]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=20>

¹³³ MENCLOVÁ, Věra a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. s. 193

¹³⁴ LUSTIG, Arnošt a Markéta MALIŠOVÁ. *O spisovatelích*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. s. 70

¹³⁵ MIKULÁŠEK, Alexej, Viera GLOSÍKOVÁ a Antonín B. SCHULZ. *Literatura s hvězdou Davidovou: slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. Přeložila Jana ŠVÁBOVÁ. Praha: Votobia, 2002. s. 127

¹³⁶ SVOZIL, Bohumil a Veronika KOŠNAROVÁ. Ladislav Grosman. In: *Slovník české literatury: Po roce 1945 [online]*. 1994. 7. 11. 2019 [cit. 2020-05-08]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=20>

¹³⁷ LUSTIG, Arnošt a Markéta MALIŠOVÁ. *O spisovatelích*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. s. 70

1953–59 pak jako redaktor ve Slovenské knize.¹³⁸ Během toho stihl ještě dálkově vystudovat Vysokou školu pedagogickou (tehdejší název Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy), jejíž studium dokončil roku 1958.¹³⁹ Ve druhé polovině padesátých let také Grosman přechází od psaní ve slovenštině k psaní v češtině, přesto, že v osobní korespondenci i nadále zůstával věrný rodnému jazyku.¹⁴⁰

Kromě válečné zkušenosti bylo pro Grosmana silnou a stěžejní inspirací právě jeho rodné východoslovenské město Humenné¹⁴¹, prostředí malého města na východním Slovensku a zkušenosti se životem tamějších židovských obyvatel se objevují v dílech, která jsou jádrem jeho tvorby.¹⁴²

Svou literární kariéru začínal Grosman v padesátých letech přispíváním do řady slovenských i českých časopisů, jako byl například *Kulturný život*, *Slovenské pohľady*, *Mladý svět*, *Kulturní Tvorba*, *Host do domu*, *Divadlo*, *Plamen* ad.¹⁴³ Do roku 1968 napsal Ladislav Grosman více než 40 povídek a novel, které vycházely touto časopiseckou formou.¹⁴⁴

Jednou z jeho časopisecky vydaných povídek byla i *Past*, která vyšla v roce 1962 v časopise *Plamen* a byla námětem budoucí novely i scénáře filmu *Obchod na korze*.¹⁴⁵ Na tom měl podíl i Arnošt Lustig, tomu měl totiž režisér Ján Kadár vyčítat, že scénář k filmu *Transport z ráje*, který vycházel z Lustigovy knihy *Noc a naděje*, nереžiroval on, ale Zbyněk Brynych. „(...) Ján Kadár (mně) vytkl, že jsem dal scénář Brynychovi - jako bych nevěděl, že shání námět, kterým by splatil dluh svým nacisty zavražděným židovským rodičům. (...) Řekl jsem: ‚Mám kamaráda, který napsal skvělou povídku *Kůň*‘¹⁴⁶. Kdyby ses s ním chtěl potkat...’

¹³⁸ SVOZIL, Bohumil a Veronika KOŠNAROVÁ. Ladislav Grosman. In: *Slovník české literatury: Po roce 1945* [online]. 1994. 7. 11. 2019 [cit. 2020-05-08]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=20>

¹³⁹ MENCLOVÁ, Věra a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. s. 193

¹⁴⁰ PASSIA, Radoslav. Ladislav Grosman a jeho vojna. In: SCHMARC, Vít, ed. *Obraz válek a konfliktů: V. kongres světové literárněvědné bohemistiky Válka a konflikt v české literatuře*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, s. 353

¹⁴¹ Tamtéž

¹⁴² HOLÝ, Jiří. Šoa ve fikční próze do konce šedesátých let. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 597.

¹⁴³ MENCLOVÁ, Věra a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. s. 193

¹⁴⁴ MIKULÁŠEK, Alexej, Viera GLOSÍKOVÁ a Antonín B. SCHULZ. *Literatura s hvězdou Davidovou: slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. Přeložila Jana ŠVÁBOVÁ. Praha: Votobia, 2002. s. 127

¹⁴⁵ HOLÝ, Jiří. Šoa ve fikční próze do konce šedesátých let. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 596.

¹⁴⁶ Arnošt Lustig ve svých vzpomínkách uvádí chybný název, povídka se jmenovala *Past*.

Kadár pokládal moji odpověď za výmluvu, ale nakonec jsme jeli na Vinohrady do Šrobárovy ulice číslo 1 k Laco Grosmanovi. Kadár byl povídkou nadšen,“ vzpomínal Arnošt Lustig.¹⁴⁷

Filmový scénář *Obchodu na korze* vyšel v roce 1964 v časopise *Divadlo* (druhá verze pak až posmrtně v roce 1998), přičemž ve stejném roce vycházel *Obchod na korze* ve formě románu na pokračování také v časopise *Mladý svět*. Jako novela vyšla kniha v roce 1965 v nakladatelství Mladá fronta, ve stejném roce pak měl premiéru i film v režii Jána Kadára a Elmara Klose, v němž Ladislav Grosman figuroval jako spoluautor scénáře.¹⁴⁸

Úspěch knihy a především filmu, který v roce 1966 získal prestižní cenu americké filmové akademie Oscar za nejlepší zahraniční snímek¹⁴⁹, pak vedl k tomu, že se z Ladislava Grosmana stala v Československu minimálně všeobecně známá, až slavná osoba. Od roku 1965 začal zároveň pracovat jako scenárista na Barrandově.¹⁵⁰

Grosman se tak zařadil do tzv. druhé vlny válečné prózy¹⁵¹, která započala na přelomu 50. a 60. let, vedle autorů jako byl zmiňovaný Arnošt Lustig, Ladislav Fuks, Rudolf Jašík apod.

Jeho postupy proto odpovídají tendencím válečné literatury po roce 1963, kdy „ustoupila inspirace autentickým osobním zážitkem, a naopak se posílily prvky modelové, nadčasové a existenciální“.¹⁵² Přesto, že je pro Grosmana „hlavní a téměř jedinou inspirací jeho spisovatelské práce“¹⁵³ jeho rodné východoslovenské město Humenné, těžištěm díla *Obchod na korze* není jakýsi dokumentární popis událostí války, nýbrž nadčasová otázka boje malého člověka s bezvýchodnou situací a okolnostmi.¹⁵⁴

¹⁴⁷ LUSTIG, Arnošt a Markéta MALIŠOVÁ. *O spisovatelích*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. s. 74

¹⁴⁸ HOLÝ, Jiří. The Six Versions of The Shop on Main Street. In: HOLÝ, Jiří, ed. *The Aspects of Genres in the Holocaust Literatures in Central Europe = Die Gattungaspekte der Holocaustliteratur in Mitteleuropa*. Praha: Akropolis, 2015. s. 97

¹⁴⁹ MIKULÁŠEK, Alexej, Viera GLOSÍKOVÁ a Antonín B. SCHULZ. *Literatura s hvězdou Davidovou: slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. Přeložila Jana ŠVÁBOVÁ. Praha: Votobia, 2002. s. 128

¹⁵⁰ MENCLOVÁ, Věra a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. s. 193

¹⁵¹ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 548

¹⁵² JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 337

¹⁵³ PASSIA, Radoslav. Ladislav Grosman a jeho vojna. In: SCHMARC, Vít, ed. *Obraz válek a konfliktů: V. kongres světové literárněvědné bohemistiky Válka a konflikt v české literatuře*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, s. 353.

¹⁵⁴ HOLÝ, Jiří. Šoa ve fikční próze do konce šedesátých let. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 597.

Specifickým prvkem jeho díla je také „situační a slovní humor, smysl pro až groteskní zachycení tragické existenciální situace židovských postav z východního Slovenska“.¹⁵⁵ „Snažil se najít na všem něco pozitivního. Ale cokoli mu z toho vyšlo, byla tragikomedie,“¹⁵⁶ vzpomínal na Grosmana spisovatel Arnošt Lustig.

V roce 1968 se Ladislav Grosman rozhodl s rodinou emigrovat do Izraele, k čemuž ho podle vzpomínek jeho syna Jiřího Grosmana vedly obavy z ruského antisemitismu i touha usadit se konečně na jednom místě.¹⁵⁷

Jeho další dílo, soubor próz *Nevěsta*, tak vyšel až po jeho emigraci v roce 1969. Soubor se opět věnuje tématu života židovské komunity na východním Slovensku od doby předválečné, v době druhé světové války i po ní. „Nad ostatní povídky souboru vyniká titulní novela, v níž příběh stárnoucí židovské dívky a její nenaplněné touhy po štěstí získává obecný rozměr kontrastu iluzí a sklíčující reality.“¹⁵⁸ Právě nejrozsáhlejší titulní novela se odehrává taktéž v době transportů slovenských Židů v létě 1942.¹⁵⁹

Válečné téma zůstalo pro Grosmana stěžejním po celý autorský život, věnuje se mu i v dalších dvou dílech, už v exilu vydaném souboru próz *Hlavou proti zdi* (1976) i v románu *Z pekla štěstí* (vydaný až posmrtně roku 1994), který podává zkušenosti z války pohledem malého chlapce.¹⁶⁰

V Izraeli se Grosman věnoval psaní scénářů pro televizní filmy, přednášení slovanské literatury i tvůrčího psaní na univerzitě Bar-Ilan a věnoval se i učení scenáristiky. Přispíval i nadále do novin a časopisů, jako byly například *Jerusalem Post*, *Maariv* či *Jediot Achronot*.¹⁶¹ V duchu své tvorby v několika textech reflektoval i izraelsko-arabskou jomkipurskou válku,

¹⁵⁵ PASSIA, Radoslav. Ladislav Grosman a jeho vojna. In: SCHMARC, Vít, ed. *Obraz válek a konfliktů: V. kongres světové literárněvědné bohemistiky Válka a konflikt v české literatuře*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, s. 353.

¹⁵⁶ LUSTIG, Arnošt a Markéta MALIŠOVÁ. *O spisovatelích*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. s. 70

¹⁵⁷ MIKULÁŠEK, Alexej, Viera GLOSÍKOVÁ a Antonín B. SCHULZ. *Literatura s hvězdou Davidovou: slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. Přeložila Jana ŠVÁBOVÁ. Praha: Votobia, 2002. s. 127

¹⁵⁸ MENCLOVÁ, Věra a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. s. 194

¹⁵⁹ HOLÝ, Jiří. Šoa ve fikční próze do konce šedesátých let. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 597.

¹⁶⁰ MENCLOVÁ, Věra a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. s. 194

¹⁶¹ MENCLOVÁ, Věra a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. s. 193

konkrétně v několika povídkách ze souboru *Hlavou proti zdi* a v posmrtně vydaném svazku spisů *Dopisy Mileně* (2019).¹⁶² Zemřel 25. 1. 1981 v izraelském Tel Avivu.¹⁶³

V kontextu československé kulturní scény bývá vnímán především jako autor (především scénáře) analyzovaného *Obchodu na korze*¹⁶⁴, který je významným filmem československé nové vlny a díky oceněním se mu dostalo značné pozornosti.

Jako prozaik se však v podobné míře v Československu nezapsal, důvodů pro to může být hned několik. Jednak už tři roky po svém debutu, vydání novely a natočení *Obchodu na korze*, po jehož úspěchu se stal veřejně známou osobou, emigroval do Izraele, za jeho života tak v Československu vyšly jen dvě jeho knihy, kromě *Obchodu na korze* zmiňovaná sbírka próz *Nevěsta*.¹⁶⁵ Navíc se věnoval tématu, v němž měl v té době značnou konkurenci dříve zmiňovaných autorů tzv. druhé vlny válečné prózy¹⁶⁶ a podle vzpomínek režiséra Jána Kadára nepatřil k těm nejprůbojnějším autorům: „Grosman, autor námětu (*Obchodu na korze*, pozn.), je takový malý, nenápadný člověk. Do čtyřiceti let psal povídky, novely jen tak, do šuplíku, nikdy nepublikoval.“¹⁶⁷

¹⁶² PASSIA, Radoslav. Ladislav Grosman a jeho vojna. In: SCHMARC, Vít, ed. *Obraz válek a konfliktů: V. kongres světové literárněvědné bohemistiky Válka a konflikt v české literatuře*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, s. 357.

¹⁶³ MENCLOVÁ, Věra a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. s. 193

¹⁶⁴ PASSIA, Radoslav. Ladislav Grosman a jeho vojna. In: SCHMARC, Vít, ed. *Obraz válek a konfliktů: V. kongres světové literárněvědné bohemistiky Válka a konflikt v české literatuře*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, s. 353

¹⁶⁵ PASSIA, Radoslav. Ladislav Grosman a jeho vojna. In: SCHMARC, Vít, ed. *Obraz válek a konfliktů: V. kongres světové literárněvědné bohemistiky Válka a konflikt v české literatuře*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, s. 355

¹⁶⁶ PASSIA, Radoslav. Ladislav Grosman a jeho vojna. In: SCHMARC, Vít, ed. *Obraz válek a konfliktů: V. kongres světové literárněvědné bohemistiky Válka a konflikt v české literatuře*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015, s. 353

¹⁶⁷ LIEHM, A. J. a Jan LUKEŠ. *Ostře sledované filmy: československá zkušenost*. Praha: Národní filmový archiv, 2001. s. 113

4. Režisérská dvojice Ján Kadár a Elmar Klos

Režisérské tandemy, zvláště takové, které vydrží několik filmů a více než dekádu fungovat, jsou v kinematografii spíše výjimečným jevem. V Československu přesto vznikla dvojice režisérů Jána Kadára a Elmara Klose, kteří úspěšnou autorskou dvojici vytvořili přes rozdíly věku, národnosti i povah.

Mladší z dvojice Ján Kadár, narozený 1. 4. 1918 v Budapešti, začínal svou filmovou kariéru až po válce v roce 1945, měl za sebou nedostudovanou Právnickou Fakultu Univerzity Karlovy v Praze i nedostudovaná filmová studia na Škole uměleckých řemesel v Bratislavě (studium zde mu už po roce přerušila válka).¹⁶⁸ Jakožto syn židovského právníka maďarského původu prožil válku internován v pracovních táborech, válku přežil pouze jeho starší bratr, rodiče i sestra se třemi dětmi zemřeli v koncentračních táborech.¹⁶⁹

Svou první režijní šanci dostal Kadár hned po válce, kdy se díky kontaktům ze studií v Bratislavě stal asistentem produkce ve Slovenské filmové společnosti¹⁷⁰, natočil dokument *Na troskách vyrastá život* a další dva stříhové snímky, které reflektovaly stav krajiny po válce i kritizovaly aktéry připojení Slovenska k Hitlerovi.¹⁷¹ Ihned po válce, ještě v roce 1945, se také seznámil s Elmarem Klosem.¹⁷²

Klos byl v té době starší a ve filmové branži už velmi zkušený. Narodil se 26. 1. 1910 v Brně a pocházel z rodiny vládního rady brněnského Zemského úřadu. Díky rodinným stykům už jako student gymnázia od roku 1926 získával zkušenosti s psaním scénářů pro němou komedie, vypomáhal v ateliérech i přispíval do pražských *Humoristických listů*.¹⁷³ Po gymnáziu v Praze vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy a od roku 1934 pracoval pro Baťovy filmové ateliéry ve Zlíně.¹⁷⁴ Pro Baťovy ateliéry pracoval až do roku 1945, prošel si řadou vedoucích pozic, mimo jiné pod jeho vedením vznikla výrazná tvůrčí skupina (patřil sem například Alexander Hackenschmied, významná postava české filmové avantgardy), a

¹⁶⁸ MACEK, Václav. *Ján Kadár*. Bratislava: Slovenský filmový Ústav, 2008. s. 11, 12, 18, 19, 20

¹⁶⁹ MACEK, Václav. *Ján Kadár*. Bratislava: Slovenský filmový Ústav, 2008. s. 24, 27

¹⁷⁰ LOPOUR, Jaroslav. Ján Kadár: Životopis. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-04-11]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/7879/jan-kadar>

¹⁷¹ MACEK, Václav. *Ján Kadár*. Bratislava: Slovenský filmový Ústav, 2008. s. 33

¹⁷² LOPOUR, Jaroslav. Ján Kadár: Životopis. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-04-11]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/7879/jan-kadar>

¹⁷³ Tamtéž

¹⁷⁴ MACEK, Václav. *Ján Kadár*. Bratislava: Slovenský filmový Ústav, 2008. s. 89

natočil podle svých scénářů několik reklam či propagačních snímků i dokumentů.¹⁷⁵ V roce 1945 se podílel na zestátnění československého filmového průmyslu, na jehož podobě ilegálně spolupracoval s dalšími Čechy a Slováky už za války.¹⁷⁶ Stal se tajemníkem přípravného výboru Československé filmové společnosti a byl členem komisí, které šetřily kolaboraci filmařů za okupace (podílel se např. na vyloučení producenta Miloše Havla z filmového oboru).¹⁷⁷ Od roku 1946 také působil jako pedagog na pražské Filmové akademii múzických umění (FAMU) a to až do roku 1971, kdy mu to znemožnil nástup normalizace.¹⁷⁸ V roce 1948 se stal také vedoucím jednoho z tvůrčích kolektivů, které nově vznikly v rámci filmových studií na Barrandově.¹⁷⁹

Po prvním setkání v roce 1945 se zkušenější Elmar Klos mladšího Jána Kadára ujal a v roce 1946 mu už jako ředitel Krátkého filmu nabídl spolupráci na snímku Bořivoje Zemana *Mrtvý mezi živými*.¹⁸⁰ To byl zřejmě důležitý bod budoucí spolupráce obou autorů, jelikož v následujících letech, zatímco Ján Kadár odjel na Slovensko natáčet svůj první celovečerní, budovatelský film *Katka*¹⁸¹, Elmar Klos začal postupně ztrácet své postavení. „Pravděpodobně v roce 1951 ho propustili z filmového studia (Barrandov – pozn.) a musel odejít pracovat na tzv. Most inteligence do Chuchle. Označení Elmara Klose za ‚buržoazní element‘ se zdůvodňovalo tím, že dokončil studium práv, jeho nevlastní otec byl okresní hejtman a bydlel ve vile.“¹⁸²

Jenže záhy si na Elmara Klose vzpomněl Ján Kadár, který mu tak mohl oplatit laskavost ze začátku své kariéry. „(...) Kadár přizval staršího přítele k realizaci politicky angažovaného dramatu *Únos*. Díky tomu se mohl Klos opět vrátit k aktivní filmařské

¹⁷⁵ LOPOUR, Jaroslav. Elmar Klos: Životopis. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z:

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/4742/elmar-klos>

¹⁷⁶ Tamtéž

¹⁷⁷ MACEK, Václav. *Ján Kadár*. Bratislava: Slovenský filmový Ústav, 2008. s. 90

¹⁷⁸ LOPOUR, Jaroslav. Elmar Klos: Životopis. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z:

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/4742/elmar-klos>

¹⁷⁹ SZCZEPANIK, Petr. „Machři“ a „diletanti“: Základní jednotky filmové praxe v době reorganizací a politických zvratů 1945 až 1962. In: SKOPAL, Pavel, ed. *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha: Academia, 2012. s. 39

¹⁸⁰ LOPOUR, Jaroslav. Elmar Klos: Životopis. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z:

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/4742/elmar-klos>

¹⁸¹ LOPOUR, Jaroslav. Ján Kadár: Životopis. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-04-11]. Dostupné z:

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/7879/jan-kadar>

¹⁸² MACEK, Václav. *Ján Kadár*. Bratislava: Slovenský filmový Ústav, 2008. s. 90

práci.¹⁸³ Tak v roce 1953 vyšel první snímek, který byl podepsaný tvůrčí režisérskou dvojicí Ján Kadár a Elmar Klos.¹⁸⁴

Následovaly společné snímky *Hudba z Marsu* (hudební komedie, 1955), *Tam na konečné* (drama zachycující životy obyvatel jednoho domu podle scénáře Ludvíka Aškenazyho, 1957) a *Tři přání* (komedie, jejíž předlohou byla divadelní hra Vratislava Blažka).¹⁸⁵ Poslední jmenovaný snímek vznikl v roce 1958, tedy v době začínajícího uvolňování (souvisejícího s odsouzením kultu osobnosti, viz kapitola 2.2), a Kadár s Klosem v něm formou pohádkové satiry kritizovali poměry v socialistickém Československu, což po popuzení režimu na filmovém festivalu v Bánské Bystrici (1959) vedlo k uzavření filmu tzv. do trezoru.¹⁸⁶ Režiséři Ján Kadár a Elmar Klos navíc dostali dvouletý zákaz natáčet.¹⁸⁷

Dalším snímkem dvojice režisérů byl tak až *Smrt si říká Engelchen* (psychologické válečné drama podle románu významného slovenského spisovatele Ladislava Mňačka, 1963), následoval *Obžalovaný* (předlohou byla stejnojmenná novela Lenky Haškové, 1964) a následně oscarový snímek, analyzovaný *Obchod na korze* (předlohou povídka Ladislava Grosmana *Past*, 1965).¹⁸⁸ Posledním společným filmem dvojice Kadár a Klos se stala *Touha zvaná Anada* (předlohou román *Něco nese voda* maďarského spisovatele Lajose Zilahyho, 1969), kterou už Ján Kadár dotočil v podstatě z emigrace, do níž se uchýlil po srpnové okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy (vrátil se jen na několik měsíců).¹⁸⁹

Režiséři Ján Kadár a Elmar Klos spolu tvořili tandem od padesátých let až do konce šedesátých, natočili spolu osm celovečerních filmů, což je v kinematografii ne zrovna běžný jev, který budí pozornost. Na tom, jak spolupráce režisérů vypadala, se filmoví historici a odborníci neshodnou. „Po spolupráci na scénářích měl při samotné realizaci Kadár na starosti

¹⁸³ LOPOUR, Jaroslav. Elmar Klos: Životopis. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/4742/elmar-klos>

¹⁸⁴ MACEK, Václav. *Ján Kadár*. Bratislava: Slovenský filmový Ústav, 2008. s. 91

¹⁸⁵ LOPOUR, Jaroslav. Ján Kadár: Životopis. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-04-11]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/7879/jan-kadar>

¹⁸⁶ SZCZEPANIK, Petr. *Továrna Barrandov: svět filmařů a politická moc 1945–1970*. Praha: Národní filmový archiv, 2016. s. 96

¹⁸⁷ SZCZEPANIK, Petr. „Machři“ a „diletanti“: Základní jednotky filmové praxe v době reorganizací a politických zvratů 1945 až 1962. In: SKOPAL, Pavel, ed. *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha: Academia, 2012. s. 56

¹⁸⁸ LOPOUR, Jaroslav. Ján Kadár: Životopis. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-04-11]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/7879/jan-kadar>

¹⁸⁹ MACEK, Václav. *Ján Kadár*. Bratislava: Slovenský filmový Ústav, 2008. s. 172

práci s herci a kamerou, zatímco Klos se staral o výtvarnou, hudební, stříhovou, technickou a organizační stránku filmování. Především ve slovenském prostředí jsou Klosovy zásluhy na konečném výsledku snižovány a je mu přisuzována pouze úloha jakéhosi Kadárova zbytného osobního poradce,¹⁹⁰ popisuje spolupráci filmový historik Jaroslav Lopour z Národního filmového archivu.

Oproti tomu profesor Václav Macek z Vysoké školy múzických umění v Bratislavě při svém bádání došel k závěru, že jasně dominantní postavou byl Ján Kadár, ačkoliv přiznává Klosovi zásluhy na konečné podobě díla. „Jenže jeho (Kadárovo – pozn.) trápení se s dílem by nikdy nedospělo k takovým výjimečným výsledkům nebýt Klosovy neustálé přítomnosti a komentování. (...) Z hlediska historické spravedlnosti je však potřebné vědět, že tandem Kadár – Klos představoval vlastně spolupráci režiséra a jeho osobního dramaturga.“¹⁹¹

Samotní spolurežiséři mluvili o tom, že dokázali skrze diskuzi oprostít svou spolupráci o střet totožných ambicí a naučili se každý dělat svou část práce, zatímco se vzájemně kontrolovali, jak popsali v rozhovoru, který zaznamenal filmový kritik Antonín Jaroslav Liehm. „Během doby se vytvořila praxe taková, že skoro nikdy nepracujeme vedle sebe, ale jeden naprosto spoléhá na druhého a zároveň ho neustále kontroluje, nebo vlastně spíš zajišťuje jeho práci. Ze začátku jsme se oba snažili dělat každý všechno sám, ale pak jsme došli ke specializaci, každý tam, kde je především doma. Hlavní díl společné práce si odbudeme ve scénáři. Pak se nám už nemůže stát, že uletíme někam jinam. Na ‚place‘, při natáčení, vládne jen jeden, herec nesmí nikdy mít pocit dvou pánů. Když točím, nikdy se nestarám o to, co je mimo, a mám naprostou jistotu, že Klos, který tuhle práci sleduje trochu z odstupu, mi bude okamžitě signalizovat každé nebezpečí, kdykoli sáhnu vedle. (...) Ve střížně vládne Klos, kdežto já jsem zase první kontrolor a divák sestřiženého materiálu,“ popisoval spolupráci v druhé polovině šedesátých let Ján Kadár.¹⁹²

¹⁹⁰ LOPOUR, Jaroslav. Elmar Klos: Životopis. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/4742/elmar-klos>

¹⁹¹ MACEK, Václav. *Ján Kadár*. Bratislava: Slovenský filmový Ústav, 2008. s. 98

¹⁹² LIEHM, A. J. a Jan LUKEŠ. *Ostře sledované filmy: československá zkušenost*. Praha: Národní filmový archiv, 2001. s. 112

5. Interpretace novely *Obchod na korze*

Novela i samotný scénář *Obchodu na korze* vznikaly několik let. Na počátku byla pouze desetistránková povídka *Past*, kterou v té době nepříliš známý autor Ladislav Grosman publikoval v časopise *Plamen* v roce 1962. Tento text na rozdíl od novely a scénáře vznikl ještě ve slovenštině, vyšel však už v českém překladu spisovatele a novináře Gabriela Lauba.¹⁹³

Po povídce nazvané *Past* vyšel v roce 1964 v měsíčníku *Divadlo* poprvé literární scénář¹⁹⁴ k filmu *Obchod na korze*, na němž už se podíleli i režiséři Ján Kadár s Elmarem Klosem. Ve stejném roce také začala kniha vycházet na pokračování v časopise *Mladý svět*.¹⁹⁵ V roce 1965 následovalo první vydání novely *Obchod na korze* ve vydavatelství Mladá fronta¹⁹⁶, ve stejném roce i premiéra filmu. Druhé vydání¹⁹⁷ pak přišlo už v roce 1966 v témže nakladatelství. Třetího vydání se novela dočkala ve společném svazku s druhým vydáním Grosmanovy *Nevěsty*¹⁹⁸ v roce 1970 opět v Mladé frontě. Dalších vydání se kniha v Československu (potažmo v České republice) vzhledem k politické situaci dočkala až v letech 1994 v po revoluci založeném nakladatelství Volvox Globator¹⁹⁹ a 2009 v nakladatelství Academia²⁰⁰. V roce 2019 se dočkala také zpracování do audioknihy²⁰¹, nakladatelem byl Radioservis. V roce 1998 byl také znovu zveřejněn literární scénář filmu v knize *3x Oscar pro český film*²⁰².

Novela *Obchod na korze* vyšla také v několika překladech. Prvním zahraničním vydáním byla německá verze vydaná roku 1967²⁰³ v Berlíně v nakladatelství Verlag der

¹⁹³ GROSMAN, Ladislav. *Past*. *Plamen: Měsíčník pro literaturu, umění a život*. 1962, roč. 4, č. 4, s. 75

¹⁹⁴ SVOZIL, Bohumil a Veronika KOŠNAROVÁ. Ladislav Grosman. In: *Slovník české literatury: Po roce 1945 [online]*. 1994. 7. 11. 2019 [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=20>

¹⁹⁵ HOLÝ, Jiří. Šoa ve fikční próze do konce šedesátých let. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 596

¹⁹⁶ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*. Praha: Mladá fronta, 1965.

¹⁹⁷ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1966.

¹⁹⁸ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze: Nevěsta*. 3. vyd. (Obchod na korze), 2. vyd. (Nevěsta). Praha: Mladá fronta, 1970.

¹⁹⁹ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*. 3. vyd., 1. v nakl. Volvox Globator. Praha: Volvox Globator, 1994.

²⁰⁰ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*. Praha: Academia, 2009.

²⁰¹ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze [zvukový záznam]*. [Praha]: Radioservis, [2019], ©2019.

²⁰² TAUSSIG, Pavel, Ján KADÁR, Elmar KLOS, Bohumil HRABAL, Jiří MENZEL, Zdeněk SVĚRÁK, Jan SVĚRÁK a Ladislav GROSMAN. *3x Oscar pro český film*. Praha: Cinemax, 1998.

²⁰³ GROSMAN, Ladislav. *Der Laden auf dem Korso*. Přeložil Rudolf ILTIS, přeložil Günter DIECKE. Berlin: Verlag der Nation, 1967.

Nation, následovala hebrejská verze²⁰⁴ vydaná roku 1969 v nakladatelství Otpaz v Tel Avivu. V roce 1970 pak následovala první anglická verze²⁰⁵ novely vydaná v New Yorku nakladatelstvím Doubleday&Company. Roku 1981 pak vyšel *Obchod na korze* přeložený do švédštiny²⁰⁶ pod nakladatelstvím Fripress Bokförl ve Stockholmu. V roce 1993 vyšel ve Varšavě první polský překlad²⁰⁷ v nakladatelství Czytelnik. Další vydání v anglickém překladu²⁰⁸ pak vydalo v roce 2019 nakladatelství Karolinum Press.

Už v samotné desetistránkové povídce *Past*, která posloužila jako námět novely (i literárního scénáře a filmu), lze najít všechny důležité body tragikomického příběhu *Obchodu na korze*. Novela, která vychází i ze stejných situací a postav, dosahuje díky svému delšímu rozsahu (formátu) hlubšího vyjádření vztahů i psychiky postav, jakožto i postupnějšího vývoje společenské atmosféry a tzv. řešení židovské otázky, což krátká povídka už ze své podstaty nemůže.

Svým zpracováním kniha zapadá do vývoje československé válečné literatury, jak ho lze sledovat už od konce padesátých let, a především pak konkrétně kolem roku 1963. Jedná se o celkové pojetí tématu i způsob, kterým je téma vyprávěno, hlavním přestává být inspirace osobním zážitkem a dochází k většímu důrazu na nadčasovost, obecnou platnost tématu (viz kapitola 2.1).²⁰⁹

Příběh vychází z části z autorových osobních zkušeností, předlohou maloměsta bylo jeho rodné město Humenné na východě Slovenska. Ladislav Grosman tak vycházel z dobré znalosti maloměstského života i života místní židovské komunity. Podle autorova článku v časopise *Květy* z roku 1965, v němž hovoří o zkušenostech z natáčení filmu, byl námět *Obchodu na korze* z části inspirován i skutečným osudem židovské vdovy z východního Slovenska, kterou potkal podobný osud jako jednu z hlavních postav.²¹⁰

Celkový příběh je však metaforou boje jednotlivce s mocí, jeho schopnosti bránit se osudu, ale i bránit se svým osobnostním rysům, lidské povaze.

²⁰⁴ GROSMAN, Ladislav. *Chanutbi-rechov ha-raši; Mi-bejtabaima; Ha-kala*. Tel Aviv: Otpaz, 5729 [1969].

²⁰⁵ GROSMAN, Ladislav. *The shop on main street*. Přeložila Iris Urwin Lewitová. New York: Doubleday&Company, 1970.

²⁰⁶ GROSMAN, Ladislav. *Butiken vid storgatan: Roman*. Přeložila Ulla Keylingová. Bromma: FripressBokförl., 1981.

²⁰⁷ GROSMAN, Ladislav. *Sklep przygotownejulicy*. Přeložila Cecylia Dmochowska. Warszawa: Czytelnik, 1993.

²⁰⁸ GROSMAN, Ladislav. *The shop on main street*. Přeložila Iris Urwin Lewitová. Second English edition, first by Karolinum. Prague: Karolinum Press, 2019.

²⁰⁹ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 337

²¹⁰ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*. *Květy*. 13. 2. 1965, roč. 15, č. 6, s. 18-19

Výrazným rysem typickým pro tvorbu Ladislava Grosmana je jistá tragikomičnost (viz kapitola 3), která se objevuje i v této novele (tedy i ve filmu), ať už jde například o absurdní situaci z nutnosti vycházejícího soužití hlavních postav či typického zobrazení manželství chamtivé ženy a hodného muže, tragédie se zde mísí s jakousi nevyhnutelnou směšností života.

V novele vystupují hodný, nepřiliš důvtipný a nikterak ambiciózní truhlář Tono Brtko a stará židovská žena a majitelka zašlé galanterie na hlavní třídě, vdova Rozálie Lautmanová. „Autor tu obrací naruby problém oběti – vyostřuje protiklad mezi blaženým stavem hluché majitelky galanterie, Židovky, jež setrvává v iluzích o lidské dobrotě a není schopna vnímat krutou realitu, a bezmoci ‚hodného arizátora‘, který navzdory iluzím o možném soužití a o sobě samém podléhá neúprosné logice hry, jejíž pravidla přijal – vše pohlcujícím ničení.“²¹¹

„Vnější“ zlo zde nezosobňují pouze němečtí nacisté, nýbrž především slovenská Hlinkova garda, konkrétně v podání jejího místního velitele Markuse Kolkockého, zároveň manžela sestry Brtkovy manželky Evelíny, postupně přituhující protižidovské zákony i antisemitismus vlastního slovenského obyvatelstva malého městečka.

„Vnitřním“ zlem je zde pak manželka Evelína, kterou pohání chamtivost a sesterská žárlivost, ale i povaha samotného Brtka, který ve chvílce slabosti podlehne vábení cizího majetku i pocitu vlastní méněcennosti a zaplete se s něčím, čím ve skutečnosti opovrhuje.

Kolize tak zde nastává, když Brtkem nenáviděný švagr Markus prohlásí, že chce vyřešit dávné spory a stanoví proto Brtka arizátorem obchodu, který vlastní stará Židovka Lautmanová. Brtko, zmítající se v opilosti mezi pocity odporu k nové nastupující době i švagrovi, který ji ztělesňuje, opovržením své ženy, která ho považuje za neschopného hlupáka, a ublížeností, nakonec podlehne a odevzdaně se ujme arizování staré židovské galanterie.

Jakmile však truhlář Brtko z tohoto doslovného i metaforického opojení nabytým majetkem vystřízliví, uvědomí si, že se nechal zaplést do špinavé hry, o kterou nestál. Navíc zjistí, že mu švagr přisoudil obchod, který je naprosto bezcenný – židovská majitelka Rozálie Lautmanová ve skutečnosti žije z příspěvků židovských organizací. Opojení tak rychle nahrazuje v totalitních režimech všudypřítomný strach. Truhlář Brtko, který nedokáže kvůli své dobré povaze vykázat starou, neškodnou židovskou ženu z jejího (ze svého) obchodu,

²¹¹JANOUSĚK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 338

začíná propadat paranoie, že to byl celé kalkul švagra, který hledá záminku, aby se ho definitivně zbavil. Zároveň se obává hněvu své chamtivé ženy, proto před ní předstírá chování tvrdého arizátora, což vede k ženině naprosté proměně v milující manželku.

Truhlář Brtko si na čas myslí, že dokázal na neúprosnou logiku nového společenského řádu vyžrát. Mezitím se mu podaří najít klid i pocit uznání své práce, kterého se mu od vlastní ženy nedostávalo, u Rozálie Lautmanové, s kterou si tak vybuduje zvláštní vztah.

Krátký pocit vítězství však následuje ještě tvrdší pád. Obří mohyla, symbolizující rostoucí sebevědomí a aroganci²¹² nové moci i přituhování nových pořádků, byla na náměstí dokončena a Židům přichází povolání do transportů. Rozálii Lautmanové však žádné povolání nepřijde, zoufalý Brtko šířaný strachem ze švagra (který ho varuje, že tzv. bílí Židé, tedy členové majoritní společnosti pomáhající Židům, jsou horší, než Židé samotní) řeší morální dilema, zda se pokusit zachránit židovskou stařenu či svůj život. Jeho jakákoliv snaha stařence pomoci a schovat ji ztroskotává i na tom, že je téměř úplně hluchá a nemá nejmenší ponětí o tom, co se v současném světě odehrává. Její nevinnost a nevědomost zde symbolizují nepochopení, podcenění důsledků protižidovských zákonů některými členy židovské komunity.²¹³

Paranoia a strach truhláře Brtka nakonec vedou k tomu, že stařenka zemře. Zdrčený Brtko, jehož svědomí nemůže takovou vinu unést („Zacpává si ústa, vždyť, proboha, on přece... nikdy... nikomu... neublížil... nikdy nikomu nechtěl ublížit!“²¹⁴), najde jediné řešení situace, do níž se zapletl, i jedinou možnost, jak si zachovat důstojnost, v sebevraždě.

Grosmanova novela tak zpracovává příběh, který má obecný přesah, „drama člověka, který je bez vlastní viny zapleten do bezvýhodné situace“.²¹⁵ Zároveň poukazuje na spoluvinu, kterou nesou někteří slovenští občané. „Základním motivem prózy, založené na paradoxu obrácených rolí, jsou otázky, zda malý a slabý člověk dokáže odporovat zlu, ztělesněnému protižidovskými zákony a jejich vykonavateli (hlinkovskými fašisty) a dokáže

²¹² SLADOVNÍKOVÁ, Šárka. Holokaust v československém a českém hraném filmu. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 620

²¹³ Tamtéž

²¹⁴ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*. Praha: Mladá fronta, 1965. s. 95

²¹⁵ HOLÝ, Jiří. Šoa ve fikční próze do konce šedesátých let. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 597

v sobě zmobilizovat dost sil, aby odolal výhodné šanci, která se nabízí, totiž získat postavení a majetek na úkor druhého.²¹⁶

Obecnou, nadčasovou rovinu ukazuje na příběhu jednotlivce, kterým se ji snaží přiblížit čtenáři. S tímto záměrem také není hlavní postavou idealizovaný hrdina, nýbrž „obyčejný“ člověk, který se dostává do lidsky směšných situací, a který není schematicky kladnou ani zápornou postavou. Příběh je přímočaře vystavěn na jednoduché (srozumitelné) situaci, malém množství postav, důležitý pro gradaci příběhu je pak i kontrast mezi komickou a tragickou rovinou, která postupně převáží a vede k tragickému konci.

²¹⁶ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 338

6. Film *Obchod na korze* a způsob filmové adaptace knižní předlohy

Film *Obchod na korze* měl premiéru 8. října 1965²¹⁷, vznikal však, pokud započítáme tvorbu scénáře, už od roku 1962. Tehdy spisovatel Arnošt Lustig seznámil režiséra Jána Kadára s nepříliš známým spisovatelem Ladislavem Grosmanem, který mu ukázal svou povídku *Past* (viz kapitola 3). Literární scénář se tak poprvé objevil v roce 1964 v měsíčníku *Divadlo*²¹⁸ a podepsaní pod ním byli spolu s Grosmanem i oba režiséři. Literární scénář je psaný v českém jazyce, přesto ve filmu, jehož děj se odehrává na východním Slovensku, zní v dialogích slovenština. Samotný film vznikl mezi lety 1964 a 1965 a technický scénář, který určuje např. technické provedení scén, svícení či postavení kamery, už byl (jak udává běžná praxe) v rukách Jána Kadára a Elmara Klose.²¹⁹ Z toho také vyplývají drobné, leč výrazné změny, kterých si lze mezi knihou, literárním scénářem a filmem povšimnout. V roce 2017 byl film digitálně restaurován, premiéru měla restaurovaná verze na Mezinárodním filmovém festivalu Karlovy Vary.²²⁰

Během tří let, kdy film vznikal, natočili Ján Kadár s Elmarem Klosem další dva filmy (*Smrt si říká Engelchen*²²¹ z roku 1963 a snímek *Obžalovaný*²²² z roku 1964). Sami autoři je považovali spolu s *Obchodem na korze* za volnou trilogii, v níž zkoumali z různých pohledů „vztah jedince ke společnosti i morální postoje hrdinů“.²²³

Hlavních rolí z Grosmanova příběhu se ujali slovenský herec Jozef Kroner a polská židovská herečka Ida Kamińska. Vznikl v režii československé dvojice Ján Kadár a Elmar Klos a hudbu pro něj složil prominentní český skladatel filmové hudby Zdeněk Liška.²²⁴

²¹⁷ PROKOPOVÁ, Alena a Jaroslav LOPOUR. *Obchod na korze*. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-05-15]. Dostupné z:

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396649/obchod-na-korze>

²¹⁸ SVOZIL, Bohumil a Veronika KOŠNAROVÁ. Ladislav Grosman. In: *Slovník české literatury: Po roce 1945* [online]. 1994. 7. 11. 2019 [cit. 2020-05-08]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=20>

²¹⁹ PROKOPOVÁ, Alena a Jaroslav LOPOUR. *Obchod na korze*. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-05-15]. Dostupné z:

<https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396649/obchod-na-korze>

²²⁰ Tamtéž

²²¹ Předlohou byl stejnojmenný román Ladislava Mňačka.

²²² Předlohou byla stejnojmenná novela Lenky Haškové.

²²³ GROSMAN, Ladislav, Ján KADÁR a Elmar KLOS. *Obchod na korze*. In: TAUSSIG, Pavel, Ján KADÁR, Elmar KLOS, Bohumil HRABAL, Jiří MENZEL, Zdeněk SVĚRÁK, Jan SVĚRÁK a Ladislav GROSMAN. *3x Oscar pro český film*. Praha: Cinemax, 1998, s. 9

²²⁴ PROKOPOVÁ, Alena a Jaroslav LOPOUR. *Obchod na korze*. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-05-15]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396649/obchod-na-korze>

V případě *Obchodu na korze* nelze mluvit o adaptaci novely, která vznikala až souběžně s tvorbou scénáře, hovořit lze spíše o adaptaci původní povídky (novela vyšla v roce 1965, zatímco literární scénář už v roce 1964), která však již ve zhuštěné podobě obsahovala stěžejní scény, postavy, myšlenky budoucího filmu i důležité dialogy.

Text povídky je sám o sobě dosti obrazotvorný, jinými slovy vhodný pro zpracování do filmové řeči – do obrazu. Na první pohled patrná – a logická – je pak proměna některých složitějších myšlenkových pochodů postav (jádro sporu o dědictví s Kolkockým), které ve scenáristickém zpracování nahrazují dialogy, či pro film nefunkčních či zbytečně složitých detailů.

V případě změn oproti literárnímu scénáři, které do snímku promítly tvůrčí pohled na téma režisérské dvojice Kadára a Klose i jejich zkušenosti, lze vidět například jemné posuny v charakteristice postav či pojetí scén. V něm lze pozorovat právě i ovlivnění moderními prvky, které přišly s tzv. československou novou vlnou.

Výrazným příkladem je scéna návštěvy švagra Kolkockého s manželkou u manželů Brtkových. Opilý Tono Brtko začne s opovržením předvádět projev nacistického vůdce Adolfa Hitlera. Zatímco v povídce Grosman píše: „Uchvátil své posluchače, všichni jen vyvalili oči, a když dořečnil, Markus zvedl paži a zcela vážně zařval: ‚Zígajl!‘“,²²⁵ a podobně můžeme číst v literárním scénáři: „Kolkocký byl tak silně unesen tím, co slyšel, že téměř současně s řečníkem vymrštil ruku k pozdravu a docela vážně zakřičel: ‚Zíghajl!‘“,²²⁶ v konečném provedení této scény ve filmu naopak vážnost mizí, opilý Kolkocký se Brtkově vystoupení hlasitě směje, což zvýrazňuje charakteristiku této postavy jakožto člověka (hlinkovského gardistu) vedeného touhou po moci a penězích, nikoliv ideologií.²²⁷

Přestože jde v podstatě o „klasický narativní film“²²⁸, který je v porovnání s některými filmy československé nové vlny rozhodně filmařsky tradičněji pojatý, lze zde vidět v některých případech patrné znaky nového přístupu k filmové tvorbě, který byl pro toto období šedesátých let typický (viz kapitola 2.2).

²²⁵ GROSMAN, Ladislav. *Past. Plamen: Měsíčník pro literaturu, umění a život*. 1962, roč. 4, č. 4, s. 70

²²⁶ GROSMAN, Ladislav, Ján KADÁR a Elmar KLOS. *Obchod na korze*. In: TAUSSIG, Pavel, Ján KADÁR, Elmar KLOS, Bohumil HRABAL, Jiří MENZEL, Zdeněk SVĚŘÁK, Jan SVĚŘÁK a Ladislav GROSMAN. *3x Oscar pro český film*. Praha: Cinemax, 1998, s. 40

²²⁷ SLADOVNÍKOVÁ, Šárka. *Holokaust v československém a českém hraném filmu*. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 620

²²⁸ HAMES, Peter. *Československá nová vlna*. Praha: Levné knihy, 2008. s. 59

Zde je výrazným příkladem samotný závěr filmu, v němž se autoři rozhodli zpodobnit inovativním způsobem tíhu svědomí, která dopadne na truhláře Brtka, když zjistí, že způsobil smrt vdovy Lautmanové. Brtkovým svědomím se zde stává samotný pohled kamery, Brtko se před ním snaží fyzicky unikat z místnosti do místnosti, pokaždé, když se zastaví, pohled kamery si ho nekompromisně najde. Brtko se v této scéně dívá dokonce přímo do kamery, ale jelikož se nedokáže „dívat“ svému svědomí „do očí“, neustále uhýbá pohledem, dokud nenalezne jediné východisku úniku před tímto pohledem v sebevraždě.

Dalším příkladem pak mohou být metaforické snové sekvence. Zatímco v literárním scénáři vypráví jedna z vedlejších postav po Brtkově sebevraždě dětem: „Snad jim oběma odpustil (nebeský soudce) jejich hříchy, vždyť byli jako ti mučedníci. A právě proto je docela možné, že teď se už oba bezstarostně procházejí na tom nebeském korzu, kde není babylonských jehlanů a podobných nepřístojností,²²⁹ ve filmu je tato část nahrazena snovou sekvencí, v níž se klidní, hezce oblečení Tono Brtko a Rozálie Lautmanová procházejí po korzu oproštění od všech starostí a strastí. Podobná snová sekvence ve filmu přichází už v momentě, kdy se snaží opilý a vyděšený Tono Brtko varovat vdovu Lautmanovou před transportem, ale ona mu přes svou hluchotu nerozumí a uloží ho ke spánku na pult v obchodě. Brtkova beznadějí se obrátí ve snové procházení po korze, v němž se podivuje, jaké je venku ticho a o událostech s transporty a stavbou mohyly hovoří jako o něčem, co bylo a už je pryč.

Přes dílčí významové posuny a změny oproti původní povídce i literárnímu scénáři se však ve většině film drží původního příběhu i vyznění díla. „*Obchod na korze* se stal jedním z prvních filmů, které nastavily zrcadlo tisoovskému Slovensku a pomohly toto období demytizovat. Jeho význam tkví především v tom, že ukázalo zlo v ‚malých‘ a obyčejných lidech, kteří podlehlí mravnímu kompromisu se zlem.“²³⁰

Reflektovat situaci v tisoovskému Slovensku bylo i důležitou motivací režisérské dvojice Kadár a Klos. „Jestliže si říkáme, že chceme pravdu o současnosti, musíme také umět říkat pravdu o minulosti. V našem filmu jde o období slovenského fašismu, které se v našem umění pramálo objevilo. Jsme touhle pravdou povinni generaci, která o tom všem už dohromady neví. Neví například, že slovenský sněm první a dobrovolně schválil norimberské zákony. (...) Řekl bych to docela subjektivně takto: Jestli mi někdo zabil tátu, nebudu mu to

²²⁹ GROSMAN, Ladislav, Ján KADÁR a Elmar KLOS. *Obchod na korze*. In: TAUSSIG, Pavel, Ján KADÁR, Elmar KLOS, Bohumil HRABAL, Jiří MENZEL, Zdeněk SVĚŘÁK, Jan SVĚŘÁK a Ladislav GROSMAN. *3x Oscar pro český film*. Praha: Cinemax, 1998, s. 40

²³⁰ SLADOVNÍKOVÁ, Šárka. *Holokaust v československém a českém hraném filmu*. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016, s. 620

asi vracet, ale zapomenout nemohu. To je tón našich filmů. Nikdo se nemůže vyhnout odpovědnosti. Nikde a za nic,²³¹ vysvětloval Ján Kadár.

V případě filmu *Obchod na korze* tedy nelze hovořit o adaptaci novely, jako spíše povídky *Past*, zároveň lze však usuzovat, že se film i novela navzájem ovlivnily tím, že na nich Ladislav Grosman pracoval zároveň. Jde tak o poněkud netradiční případ adaptace, ovšem vzhledem k době, kdy vznikal, svým způsobem pochopitelný.

Snímek je výrazný podobně jako jeho předloha ve své psychologické a myšlenkové rovině, kterou prokládá tragikomická vrstva příběhu. Po formální stránce je jakožto snímek počítaný do nové vlny v Československu pojatý spíše tradičně.

Filmové zpracování se tak ve většině drží své předlohy, čemuž napomohl zřejmě i Grosmanův styl psaní, který byl už v povídce *Past* (a zejména se pak promítá v novele) vhodný pro filmové zpracování.

²³¹ LIEHM, A. J. a Jan LUKEŠ. *Ostře sledované filmy: československá zkušenost*. Praha: Národní filmový archiv, 2001. s. 116

7. Kritický ohlas v dobovém tisku

Tato analytická část práce se soustředí zejména na výběr recenzí a kritik z dobového tisku, způsobu, jakým reagoval tehdejší tisk na literární a filmové dílo, které se kriticky obracelo na události druhé světové války z pohledu role (nejen) vlastních občanů (obyčejných lidí, mlčící většiny) v hrůzách tohoto světového konfliktu. Opomímám krátké anotace či zprávy informující o díle (filmovém i literárním), nýbrž si všímám delších názorových textů, v nichž se objevuje kritický ohlas.

Celkový mediální ohlas v dobovém tisku se projevil napříč různými typy tištěných periodik (s převahou těch kulturních), a to zejména kvůli publicitě, která se dostávala filmovému zpracování. Na snímku pracovala už tehdy známá a úspěšná režisérská dvojice Ján Kadár a Elmar Klos, snímek navíc brzy začal objíždět prestižní festivaly a sbírat řadu ocenění, včetně ceny americké akademie Oscar v roce 1966. Skromnější publicitě se pak dostávalo samotné knize, což ovšem odpovídalo skutečnosti, že šlo o Grosmanův knižní debut, nebyl tedy zvláště známým spisovatelem, a ačkoliv se po úspěchu filmu stal také uznávaným, film a jeho úspěchy byly zjevně mediálně zajímavějším tématem. Obě díla pak byla v běžné míře zastoupena jako součást zpravodajských zpráv (např. zpravodajství z festivalů) či inzercí kin a vydavatelství. Zmínky o nich lze nalézt v letech 1965-1970 například v periodikách jako *Rudé právo*, *Impuls*, *Literární noviny*, *Divadelní a filmové noviny*, *Květy*, *Československý voják*, *Mladý svět*, *Křesťanská revue*, *Kino*, *Lidová demokracie* či *Rovnost*.

Soustředění se na dobové ohlasy má i historickou souvislost. Po emigraci Ladislava Grosmana a jednoho z režisérů snímku Jána Kadára se dílo, které otevíralo kontroverzní téma chování Slováků vůči Židům za druhé světové války, stalo v období normalizace nežádoucím²³², snímek byl dán tzv. do trezoru a novela se dalšího vydání dočkala až po sametové revoluci, zmínky o nich v tisku jsou proto spíše výjimečné.

V období od devadesátých let do současnosti se (zejména film) *Obchod na korze* objevuje hojně, avšak spíše v rámci zpravodajství jakožto připomínaný významný snímek nesoucí ocenění americké akademie Oscar, popřípadě v roce 2017 v souvislosti s uvedením digitalizované verze snímku, v rozhovorech s potomky autorů či jako doplňky článků věnujících se historii událostí druhé světové války a holokaustu.

²³² KOURA, Petr. Obraz holokaustu v českém hraném filmu. In: HOLÝ, Jiří, ed. *Holokaust - šoa - zagłada v české, slovenské a polské literatuře*. Praha: Karolinum, 2007. s. 232

Rozsáhlejší texty pak lze nalézt k porevolučnímu „návratu“ snímku v 90. letech a poté ve vztahu k Ladislavu Grosmanovi a postupně v posledních letech vycházející edici autorových spisů v nakladatelství Akropolis.

Některé reakce z tohoto období, na nichž lze ilustrovat pohled na dílo s odstupem normalizačních let, práce výběrově uvede na konci kapitoly.

7.1 Novela *Obchod na korze*

Analýza dobového ohlasu knižního zpracování se bude týkat textů, které vyšly v období let 1965 až 1970, tedy období zahrnujícího první tři vydání novely *Obchod na korze*, premiéru filmu i jeho ocenění na Oscarech, rámované postupným nástupem normalizace.

Analýza se zaměří na periodika, v nichž vyšly v tomto období texty v požadovaném formátu kritik či recenzí, konkrétně tedy *Rudé právo*²³³, *Literární noviny*²³⁴, *Impuls*²³⁵ a *Hlas revoluce*²³⁶.

V každém z těchto periodik pak vyšel v analyzovaném období jeden text v požadovaném formátu recenze či kritiky, celkem tedy čtyři. Dva z těchto textů reagují přímo na první vydání knihy v roce 1965. Třetí text pak vychází v roce 1966 a reaguje na první vydání, poslední pak v roce 1970 v reakci na třetí vydání novely, která vyšla ve svazku s druhým vydáním novely

²³³ Tento deník sloužil už od počátku 20. let minulého století jako tiskový orgán komunistické strany v Československu, v době vlády komunistické strany byl tak významným médiem. (BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. s. 169) Vycházel s drobnými přestávkami až do roku 1995 (kdy byl přejmenován na *Právo*), z toho od roku 1991 už jako soukromé noviny (BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. s. 372). Šéfredaktorem v době publikování analyzovaných textů byl Oldřich Švestka (*Rudé právo: Orgán Ústředního výboru Komunistické strany Československa*. 14. 10. 1965, roč. 46, č. 285, s. 6).

²³⁴ Tento týdeník pro kulturně politické a umělecké otázky (do roku 63) a později pouze týdeník Svazu československých spisovatelů vydával mezi lety 1952–1967 Svaz československých spisovatelů, po sporech mezi vládou komunistickou stranou a svazem spisovatelů přešel od konce roku 1967 list pod ministerstvo kultury (BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. s. 265, 307), kde vycházel ještě v roce 1968 (DOKOUPIL, Blahoslav a Michal PŘIBÁŇ. *Literární noviny* (2) 1952–67. In: *Slovník české literatury: Po roce 1945* [online]. 2002, 31. 5. 2006 [cit. 2020-07-11]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1286>). Šéfredaktorem byl v době publikování analyzovaného textu Milan Jungman (*Literární noviny*. 13. 11. 1965, roč. 14, č. 46, s. 11).

²³⁵ Tento měsíčník pro literární kritiku a teorii vycházel mezi lety 1966 a 1968, vydávalo ho Československé ústřední knižní kultury. Šéfredaktorem měsíčníku byl František Buriánek. (DOKOUPIL, Blahoslav a Michal PŘIBÁŇ. *Impuls*. In: *Slovník české literatury: Po roce 1945* [online]. 2002. 31. 5. 2006 [cit. 2020-07-11]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=112&hl=Impuls+>).

²³⁶ Tento týdeník vycházel od roku 1945 do roku 1990, nejprve ho vydávala Československá obec legionářská, od roku 1948 pak Český svaz bojovníků za svobodu. (NKC – Online katalog Národní knihovny ČR [online katalog]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2014 [cit. 2020-07-14]. V softwaru ALEPH. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000356341&local_base=NKC) V době publikování analyzovaného textu je veden nejmenovanou redakční radou (*Hlas revoluce: Ústřední orgán Svazu protifašistických bojovníků*. 10. 7. 1970, roč. 24, č. 28, s. 6).

Nevěsta, text se tak věnuje oběma dílům. Analýza bude postupovat chronologicky od nejstaršího textu podle data publikace.

7.1.1 Analyzované texty

Prvním analyzovaným je text Štěpána Vlašína „*Spoluvina lhostejných: K novele L. Grosmana Obchod na korze*“²³⁷ v deníku *Rudé právo*, konkrétně ve vydání z 12. listopadu 1965, který reaguje na první vydání novely. Jde o středně dlouhý, literárněkritický text umístěný na druhé straně vydání.

Hned v úvodu si Vlašín v pozitivním slova smyslu všímá tehdejší „symbiózy“ mezi filmem a literaturou, která v tomto případě dosáhla až k tomu, že filmové zpracování předcházelo tomu knižnímu. Autora zařazuje do druhé vlny válečné prózy vedle autorů jako je Arnošt Lustig a hlavní přínos jeho díla vidí v rovině myšlenkové. „Zatím nikde jsme se nesetkali s tak palčivě varovným obrazem malého člověka, neutrála, který je za ruku vtažen do soukolí a ztrácí v něm čest a život.“²³⁸

Po formální stránce považuje Vlašín novelu za spíše tradiční, ačkoliv oceňuje práci s jazykem, „obrazové bohatství a svěžest pohledu“. Vlašín pak akcentuje Grosmanovo využití „klamně idylichnosti a bodrosti prostředí“ spolu s komicností, která děj zdánlivě zpomaluje, „aby pak účinněji kontrastovala otřesnost závěru.“²³⁹ Zároveň za šťastné provedení považuje psaní technikou „blízkou filmovému střihu“ či střídmost a uměřenost dialogů, což podle Vlašína vede k dobré výstavbě výsledného konfliktu.²⁴⁰

Co však dílu vyčítá je špatná práce s psychologií postav. „I když si to usnadnil tím, že nechává svého Brtka jednat pod vlivem alkoholu, přece prudké zvraty jeho jednání (od snahy zbavit se židovské stařeny až k panickému strachu ze švagra, strachu, který zaviní náhodnou smrt Lautmanové a Brtkovu sebevraždu) postrádají pevnou přesvědčivost.“²⁴¹

Vlašín v závěru shrnuje, že přes tradičnost provedení si dílo díky některým aspektům zaslouží „respekt“, opět však jako důležitější zdůrazňuje myšlenkovou rovinu díla.²⁴²

²³⁷ VLAŠÍN, Štěpán. *Spoluvina lhostejných: K novele L. Grosmana Obchod na korze. Rudé právo: Orgán Ústředního výboru Komunistické strany Československa*. 12. 11. 1965, roč. 46, č. 314, s. 2

²³⁸ Tamtéž

²³⁹ Tamtéž

²⁴⁰ Tamtéž

²⁴¹ VLAŠÍN, Štěpán. *Spoluvina lhostejných: K novele L. Grosmana Obchod na korze. Rudé právo: Orgán Ústředního výboru Komunistické strany Československa*. 12. 11. 1965, roč. 46, č. 314, s. 2

²⁴² VLAŠÍN, Štěpán. *Spoluvina lhostejných: K novele L. Grosmana Obchod na korze. Rudé právo: Orgán Ústředního výboru Komunistické strany Československa*. 12. 11. 1965, roč. 46, č. 314, s. 2

„Především však se dílo obrací naléhavým apelem proti společenské lhostejnosti a rozbíjí mýtus o nevině malého člověka, pověru, která sloužila často jako zástěrka.“²⁴³

Dalším analyzovaným je text Milana Suchomela „*O těch druhých*“²⁴⁴ v týdeníku *Literární noviny*, který vyšel ve vydání z 13. listopadu 1965 a opět reaguje na událost prvního vydání Grosmanovy novely. Je to formátem podobný, středně dlouhý, literárněkritický text umístěný mezi několika kritikami kratšího rozsahu na čtvrté straně vydání.

Suchomel v úvodu taktéž zasazuje Grosmana do kontextu židovského tématu v literatuře a jeho „výjimečného postavení“, zdůrazňuje však, že „konstantní motiv čekání, motiv hrozby a naděje“ má v případě Grosmanovy novely specifický prvek.²⁴⁵ Poukazuje na výstavbu příběhu na obrácených rolích, kdy ohrožená Lautmanová žije v blažené nevědomosti, zatímco „tíha volby a odpovědnosti za ni doléhá tím víc na toho druhého, který má šanci zůstat ušetřen“.²⁴⁶

Autor v textu dále popisuje jako stěžejní prvek, na kterém dílo stojí, pozvolné vyjevování tragické stránky příběhu mezi komickými situacemi.

Suchomel je však oproti textu v *Rudém právu* zřetelně kritičtější k formálnímu pojetí příběhu. „(Novela) je uváděna pozvolným popisem okolností, až tradicionalisticky nasazeným, k němu se v rovině stylistické předávají věty, které cítíme jako konvenci a strojenost.“²⁴⁷

Stejný problém pak vidí v psychologii postav, kterou podle něj charakterizuje „táž strnulá i křiklavá stylizace“.²⁴⁸ Kritizuje rozdíly ve kvalitě provedení míst či postav, na které je kladena pozornost, a „nepropracovaným pozadím“.²⁴⁹ „Všechno podstatné se odehraje mezi Brtkem a Lautmanovou. Na okrajích se jedinečnost s povšechností srážejí ve figurkářské neutrum.“²⁵⁰

²⁴³ Tamtéž

²⁴⁴ SUCHOMEL, Milan. *O těch druhých*. *Literární noviny*. 13. 11. 1965, roč. 14, č. 46, s. 4

²⁴⁵ Tamtéž

²⁴⁶ Tamtéž

²⁴⁷ Tamtéž

²⁴⁸ Tamtéž

²⁴⁹ SUCHOMEL, Milan. *O těch druhých*. *Literární noviny*. 13. 11. 1965, roč. 14, č. 46, s. 4

²⁵⁰ Tamtéž

Dalším analyzovaným textem je recenze Jiřího Heka publikovaná v měsíčníku *Impuls* 12. ledna 1966 pod titulkem „Ladislav Grosman: Obchod na korze“.²⁵¹ Recenze se týká stále prvního vydání knihy z roku 1965.

Jiří Hek označuje Grosmanovu prvotinu jako vstup pozoruhodného autora do československého literárního světa, její ohlas však připisuje z části také úspěchu filmu. Příběh knihy označuje za přímočarý, „je však naplněn bystrými pohledy na maloměstskou skutečnost“.²⁵² Vyústění příběhu v sebevraždě hlavní postavy označuje za pouhý „útek před odpovědností“, nikoliv vzpouru či pokus o řešení.²⁵³

Obchod na korze má podle něj „některé typické znaky prvotiny“: vychází z autorových zkušeností a vzpomínek na minulost a prostředí, zároveň je však podle Heka příběh „povýšen do obecné roviny“.²⁵⁴ „Plastický popis je osobitě ironicky podbarven. Je úsporný, barvitý, hutný, naplněn dějem, bez zbytečných odboček a bohatě charakterizuje především hlavní postavu.“²⁵⁵

Jiří Hek oceňuje novelu i jako předlohu k filmu, která se tím podílela na jeho úspěchu, jelikož je Grosmanův styl podobný filmové řeči. Příběh označuje v dobrém slova smyslu za hutný. Příběh podle něj není „jen literaturou s okupační tematikou“, oceňuje výběr „nehrdinského představitele“, na němž šlo „výstižněji a přesvědčivěji zobrazit tragiku doby a lidských osudů v ní“ bez patosu.²⁵⁶

Posledním analyzovaným textem je recenze z 10. července 1970 v týdeníku *Hlas revoluce*, která je podepsaná pouze redakční značkou *dt* a nese titulek „Grosmanův Obchod a Nevěsta“.²⁵⁷ Jde tedy o recenzi souhrnného třetího vydání *Obchodu na korze* spolu s Grosmanovou další novelou *Nevěsta*. Recenze vyšla na páté straně vydání.

Redaktor v textu novelu představuje už jako známou a čtenářsky ověřenou, zdůrazňuje však, že za úspěch a ohlas doma i v zahraničí vděčí nejspíš právě i filmu a jeho oceněním. Čtenář na knize (v níž je i novela *Nevěsta*) podle něj ocení „její atmosféru, civilnost,

²⁵¹ HEK, Jiří. Ladislav Grosman: Obchod na korze. *Impuls: Měsíčník pro literární kritiku a teorii*. 12. 1. 1966, roč. 1, č. 1, s. 52

²⁵² Tamtéž

²⁵³ Tamtéž

²⁵⁴ Tamtéž

²⁵⁵ Tamtéž

²⁵⁶ Tamtéž

²⁵⁷ -dt-. Grosmanův Obchod a Nevěsta. *Hlas revoluce: Ústřední orgán Svazu protifašistických bojovníků*. 10. 7. 1970, roč. 24, č. 28, s. 5

nepatetičnost, lidskost i otřesnost, s jakou jsou v ní vylíčeny dvě z tisíců epizod druhé světové války“.²⁵⁸

Hlavní postavu *Obchodu na korze* hodnotí jako „malého, poctivého a příkladně naivního“ člověka, který spolupracoval s nacistickou mocí z donucení i z pohnutek vlastní zbabělosti a neschopnosti se vzepřít, aniž by si uvědomoval „rozsah a dosah této své činnosti“.²⁵⁹

Na novele redaktor oceňuje, že umožňuje „lépe procítit to, co film nemohl postihnout – proměny v mysli Tona Brtka, člověka prostinkého, bezbranného, ušlápnutého, ale v podstatě ryzího, zahnaného nahodilou shodou okolností do slepé uličky“.²⁶⁰

Hodnotu díla vidí i v tom, že českým čtenářům přibližuje skutečnou podobu situace za války na Slovensku, kde by se mohlo zdát, že byl fašismus „více ‚vlastní‘ a v lecčems zdánlivě umírněnější“. „Díky tedy Grosmanově knížce především za to, jak přesvědčivě, nenásilně a neschematicky dovede ukázat, že fašismus byl a je fašismem, byť by se na sebe pokoušel brát třeba i roucho beránců“.²⁶¹

7. 1. 2 Shrnutí

Z analyzovaných textů vyplývá, že kritici a recenzenti přijímali literární zpracování *Obchodu na korze* nejednoznačným způsobem, v němž zaznívá i poměrně zásadní negativní ohlas. Ve všech analyzovaných textech se pak objevují zmínky o filmovém zpracování a v polovině o jeho pozitivním vlivu na ohlas literárního zpracování.

Nejsilnější negativní kritika míří na Grosmana za nedotaženou psychologii postav, liší se pouze v tom, zda míří na jednání hlavní postavy, nebo naopak na přílišné soustředění na hlavní aktéry a jisté schematické jednání všech ostatních. I v jinak značně pozitivní recenzi měsíčníku *Impuls* se objevuje zmínka, že se soustředil autor především na hlavní postavu.

Rozdílný názor měla kritika na formální zpracování novely. Většina textů považuje za pozitivní „filmovost“ zpracování, přímočarost, jednoznačnost či vyhýbání se patosu, zaznívá však i konstatování o tradičním způsobu formálního zpracování. U jednoho z textů pak zaznívá silně negativní kritika nedotaženosti v některých aspektech formálních i stylistických.

²⁵⁸ -dt-. Grosmanův *Obchod a Nevěsta*. *Hlas revoluce: Ústřední orgán Svazu protifašistických bojovníků*. 10. 7. 1970, roč. 24, č. 28, s. 5

²⁵⁹ Tamtéž

²⁶⁰ Tamtéž

²⁶¹ Tamtéž

Co naopak texty napříč oceňují je myšlenka novely i její způsob přenesení do příběhu skrze postavu „malého“ člověka, tedy netypického „hrdiny“. Ve většině pak také oceňují, v některých případech i jako zásadní, komickou rovinu příběhu.

Dva z analyzovaných textů (recenze v periodikách *Hlas revoluce* a *Impuls*), které se zmiňují o pozitivním dopadu filmu na ohlas literárního zpracování, se pak pouze minimálně věnují negativním stránkám novely, což by mohlo značit jisté ovlivnění textů popularitou filmového zpracování.

Z hlediska šíře mediálního pokrytí bylo literární zpracování *Obchodu na korze* spíše jednorázově pokrytou událostí, která nebudila sama o sobě další větší pozornost.

7.2 Filmová adaptace

Analýza kritického ohlasu filmu *Obchod na korze* se bude opět týkat textů, které byly publikovány v období mezi lety 1965 a 1970, tedy zahrnující premiéru filmu, tři vydání novely a pro film důležité ocenění Oscar udělované americkou Academy of Motion Picture Arts and Sciences (Akademie filmového umění a věd).

Analýza se taktéž zaměří na periodika, v nichž byly publikovány texty ve formátu recenzí a kritik, konkrétně periodika *Rudé právo*, *Divadelní a filmové noviny*²⁶², *Mladý svět*²⁶³, *Kulturní tvorba*²⁶⁴, *Divadlo*²⁶⁵ a *Film a doba*²⁶⁶. Pro ilustraci širšího oslovení tisku filmem je třeba uvést, že kratší recenze vyšly i v kulturních přílohách periodik neorientovaných primárně na kulturu jako *Rovnost*, *Lidová demokracie* či *Křesťanská revue*, poměrně rozsáhlá recenze pak dokonce v armádním časopise *Československý voják* (a pochopitelně v již zmíněném *Rudém právu*).

Do analýzy práce nezařazují kritiku v časopise *Kino* napsanou Milošem Fialou, jelikož je zastoupen už svým textem v analyzovaném *Rudém právu*, který se významně neliší. Naopak do analýzy zařazují dvě kritiky Jaroslava Bočka v periodikách *Divadlo* a *Kulturní tvorba*, a to z důvodu pro analýzu zajímavého aspektu přítomné kritiky praktik v politice na konci

²⁶² Jednalo se o čtrnáctideník zaměřený na divadlo, film, televizi a rozhlas, který vydával Svaz československých divadelních a filmových umělců mezi lety 1964–66 (NKC – Online katalog Národní knihovny ČR [online katalog]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2014 [cit. 2020-07-23]. V softwaru ALEPH. Dostupné z:

https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=001805008&local_base=NKC). Šéfredaktorem byl v době publikace analyzovaného textu Jan Císař. (*Divadelní a filmové noviny*. 23. 6. 1965, roč. 8, č. 25-26, s. 18).

²⁶³ Kulturně-politický časopis pro mládež vycházel s týdenní periodicitou od roku 1959, byl značně populární v šedesátých letech i v době normalizace. (BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. s. 293, 340). Šéfredaktorem v době publikace analyzovaného textu byl Josef Holler. (*Mladý svět*. 15. 10. 1965, roč. 7, č. 41, s. 15)

²⁶⁴ Tento list byl týdeníkem Ústředního výboru KSČ zaměřeným na složitější texty týkající se kultury i kulturněpolitických otázek a vycházel mezi lety 1963–1968. Šéfredaktorem byl v době publikace analyzovaného textu Ladislav Bublík. (SVOBODA, Richard, Blahoslav DOKOUPIL a Michal PŘIBÁŇ. *Kulturní tvorba*. In: *Slovník české literatury: Po roce 1945* [online]. 2002. 31. 5. 2006 [cit. 2020-07-11]. Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=128&hl=Kulturn%C3%AD+tvorba+>)

²⁶⁵ Odborný divadelní měsíčník, který vycházel mezi lety 1949–1970 a jehož zájem se postupně v 60. letech rozšířil i na ostatní sféry kultury. Šéfredaktorem byl v době publikace analyzovaného textu Milan Lukeš. (PŘIBÁŇ, Michal. *Divadlo*. In: *Slovník české literatury: Po roce 1945* [online]. 2002, 31. 5. 2006 [cit. 2020-07-11]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=91>)

²⁶⁶ Časopis *Film a doba* vycházel jako měsíčník pro filmovou kulturu od roku 1955 jako odborně-teoretický časopis v nakladatelství Orbis, od začátku devadesátých let ho pak jako čtvrtletník nejprve vydával TV Spektrum, od roku 1993 do současnosti pak Sdružení přátel odborného filmového tisku. (NKC – Online katalog Národní knihovny ČR [online katalog]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2014 [cit. 2020-07-16]. V softwaru ALEPH. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000356320&local_base=NKC). V době publikování analyzovaného textu byl šéfredaktorem měsíčníku Antonín Novák, mezi redakční kruh pak patřil i jeden z režisérů analyzovaného díla Elmar Klos. (*Film a doba: Měsíčník pro filmovou kulturu*. Červenec 1965, roč. 11, č. 7, s. 337)

padesátých let, které se dotkly přímo Jána Kadára a Elmara Klose, kteří dostali dočasný zákaz natáčet po bánskobystrickém filmovém festivalu v roce 1959 (viz kapitola 4).

V každém z analyzovaných periodik vyšel jeden delší hodnotící text v podobě kritiky či recenze, celkem bude tedy práce analyzovat 6 textů. Tři z těchto textů se pak věnují filmu už v reakci na jeho uvádění na festivalech v Československu i ve světě, jeden z textů jej analyzuje s blížící se premiérou v československých kinech, poslední dva texty se pak věnují filmu po premiéře v Československých kinech. Všechny texty byly publikovány v roce 1965, tedy v roce, kdy byl film poprvé uveden. V následujících letech analyzovaného období byl pokrýván už především zpravodajsky, reportážně apod. Analýza bude opět postupovat chronologicky od nejstaršího vydaného textu.

7.2.1 Analyzované texty

Prvním analyzovaným textem je rozsáhlá kritika Jaroslava Bočka v květnovém vydání měsíčníku *Divadlo* z roku 1965, která nese titulek „*Obchod na korze aneb Rehabilitace objektivnosti*“.²⁶⁷ Jedná se tak o text, který reaguje na uvedení filmu na festivalech.

Boček zasazuje film do kontextu předchozích dvou filmů dvojice Kadár a Klos *Smrt si říká Engelchen* a *Obžalovaný* (za volnou trilogii tyto tři snímky považovali i samotní autoři, viz kapitola 6), *Obchod na korze* pak označuje v tomto kontextu za „nejvýznamnější umělecký čin“.²⁶⁸ Označuje film za ojedinělé dílo československé kinematografie, které podává téma s objektivností jako „nejvyšší ctností umění“.²⁶⁹

Dílo obhajuje v poptávce angažovaného umění jakožto jeho vrchol, jelikož „není nic angažovanějšího, než vůle k objektivitě“.²⁷⁰ „*Obchod na korze* nezaujme ani efektní prací kamery, ani montáží, detaily a skrytými symboly, ani mystériem filmovosti, ani dechem autenticity, ale kresbou povah a jejich dramatu.“²⁷¹

Autor také oceňuje Ladislava Grosmana za to, že dokázal využít komické stránky k většímu vyostření tragické roviny.

²⁶⁷ BOČEK, Jaroslav. *Obchod na korze aneb Rehabilitace objektivnosti*. *Divadlo*. Květen 1965, roč. 16, č. 5, s. 67-72.

²⁶⁸ BOČEK, Jaroslav. *Obchod na korze aneb Rehabilitace objektivnosti*. *Divadlo*. Květen 1965, roč. 16, č. 5, s. 68

²⁶⁹ Tamtéž

²⁷⁰ Tamtéž

²⁷¹ Tamtéž

Za nejdůležitější poznání filmu pak považuje odhalení iluze, že je možné se s „dějinami svézt jako černý pasažér“.²⁷² „(...) poznání hořké a pravdivé, jako šité na slovenského, ale i na českého člověka, který se tak rád vozí zadarmo a pak se diví, že platí i s pokutou.“²⁷³

Vysoce pak autor oceňuje výběr herců i jejich ztvárnění rolí. Komentuje pak i práci kamery, kterou považuje za koncipovanou v duchu staré kameramanské školy, nijak nevyčnívající, avšak pro tento snímek právě vhodnou. Ostatně oceňuje i to, že jde v době prosazování autorských filmů proti proudu a naopak působí „téměř dojmem autorské anonymity“.²⁷⁴

Dalším analyzovaným textem je recenze Agáty Pilátové v *Divadelních a filmových novinách* z 23. června 1965, která nese prostý titul „Obchod na korze“. Jde o druhý text, který reaguje na předpremiérové uvedení filmu na festivalech. Rozsáhlá recenze vyšla na páté straně vydání.

Pilátová dílo hned v úvodu označuje za „velkolepou a drtící tragikomedii“ a „mimořádný, čistý, vzácně dotvořený umělecký tvar“.²⁷⁵ Autorka uvádí, že ve skutečnosti nejde tolik o film o Židech, jako spíše film ukazující, jak se dokázalo filmové město vypořádat s Židy „bez pomoci jediného nacisty a gestapáka“.²⁷⁶ Ukazuje podle ní na spoluodpovědnost okolí, které se o osud Židů nezajímalo.

Autorka také akcentuje myšlenkovou rovinu příběhu, který je podle ní „podivný“, ovšem nabízí „jemné předivo myšlenek“, které v každém může vyvolat trochu jiné etické úvahy.²⁷⁷

Zdůrazňuje pak postavení příběhu na protikladech, na humorné a tragické rovině, a za důležité považuje herecké výkony herců hlavních rolí. „Kadárův a Klosův film je vystaven na protikladech. Ten základní vlastně protikladem není, spíš kontrapunktem. Komická a tragická tónina jsou vedeny vedle sebe, znějí a prolínají se téměř až do konce, teprve v posledních metrech ve výsledném motivu převládá to druhé. (...) A (film) má dva herce, bez nichž by nemohl být takový: Idu Kamiňskou a Jozefa Kronera.“²⁷⁸

²⁷² BOČEK, Jaroslav. Obchod na korze aneb Rehabilitace objektivnosti. *Divadlo*. Květen 1965, roč. 16, č. 5, s. 69

²⁷³ Tamtéž

²⁷⁴ BOČEK, Jaroslav. Obchod na korze aneb Rehabilitace objektivnosti. *Divadlo*. Květen 1965, roč. 16, č. 5, s. 70, 72

²⁷⁵ PILÁTOVÁ, Agáta. Obchod na korze. *Divadelní a filmové noviny*. 23. 6. 1965, roč. 8, č. 25-26, s. 5

²⁷⁶ Tamtéž

²⁷⁷ Tamtéž

²⁷⁸ PILÁTOVÁ, Agáta. Obchod na korze. *Divadelní a filmové noviny*. 23. 6. 1965, roč. 8, č. 25-26, s. 5

Dalším analyzovaným textem je recenze v měsíčníku *Film a doba*, jejímž autorem je Ivan Marek, publikovaná v červenci roku 1965 pod titulkem „*Tragédie kompromisu*“²⁷⁹.

Ivan Marek v úvodu recenze oceňuje schopnost režisérů Jána Kadára a Elmara Klose pojmut historické téma tak, aby promlouvalo k tehdejším divákům.²⁸⁰ Snímek *Obchod na korze* dává do kontextu jejich předchozí tvorby a označuje za „potvrzení jak mistrovství, tak pravdivosti autorského vidění a chápání zkušenosti i důkaz hloubky autorského stanoviska“ to, že se jim téma lidské morálky a „mravního kompromisu“ podařilo dostat „do sféry reálného života a reálných činů“.²⁸¹ „V naprostém souladu s výchozím záměrem se režiséři již na prahu zříkají nároku na intelektuální drama a analyzují původ mravních kolizí v nejhlubších životních vrstvách.“²⁸²

Marek oceňuje také herecké výkony. „Jozef Kroner hraje Brtka zdrženlivě, nikde nepředbíhá okolnosti, neustále zvyšuje dynamiku vnitřního vývoje postavy.“²⁸³ Herečku Idu Kamiňskou, která ztvárnila vdovu Lautmanovou, pak označuje za vynikající herečku, v jejímž pojetí je postava židovské stařeny „člověk obdivuhodně vyrovnaný“.²⁸⁴

Aktuálnost vyznění filmu vidí autor i v „současnosti světového názoru“ obou režisérů.²⁸⁵ Finální „snovou“ scénu filmu pak označuje za „výraz touhy autorů a svým způsobem i jejich přesvědčení, že lidé mají právo na harmonii a štěstí“.²⁸⁶

Dalším analyzovaným textem je opět kritika Jaroslava Bočka, tentokrát publikovaná 2. 9. 1965 v *Kulturní tvorbě* pod titulkem „*Tragédie mravní slabosti*“²⁸⁷. Text byl publikován nedlouho před premiérou v československých kinech na dvanácté straně vydání.

²⁷⁹ MAREK, Ivan. *Tragédie kompromisu*. *Film a doba: Měsíčník pro filmovou kulturu*. Červenec 1965, roč. 11, č. 7, s. 371

²⁸⁰ Tamtéž

²⁸¹ MAREK, Ivan. *Tragédie kompromisu*. *Film a doba: Měsíčník pro filmovou kulturu*. Červenec 1965, roč. 11, č. 7, s. 372

²⁸² MAREK, Ivan. *Tragédie kompromisu*. *Film a doba: Měsíčník pro filmovou kulturu*. Červenec 1965, roč. 11, č. 7, s. 374

²⁸³ MAREK, Ivan. *Tragédie kompromisu*. *Film a doba: Měsíčník pro filmovou kulturu*. Červenec 1965, roč. 11, č. 7, s. 372

²⁸⁴ MAREK, Ivan. *Tragédie kompromisu*. *Film a doba: Měsíčník pro filmovou kulturu*. Červenec 1965, roč. 11, č. 7, s. 374

²⁸⁵ MAREK, Ivan. *Tragédie kompromisu*. *Film a doba: Měsíčník pro filmovou kulturu*. Červenec 1965, roč. 11, č. 7, s. 371

²⁸⁶ MAREK, Ivan. *Tragédie kompromisu*. *Film a doba: Měsíčník pro filmovou kulturu*. Červenec 1965, roč. 11, č. 7, s. 376

²⁸⁷ BOČEK, Jaroslav. *Tragédie mravní slabosti*. *Kulturní tvorba: Týdeník ÚV KSČ pro politiku a kulturu*. 2. 9. 1965, č. 35, s. 12

Jaroslav Boček ve svém textu oceňuje režisérskou dvojici Kadár a Klos za autenticitu, podle něj je jejich zkoumání mravního postoje jedince, které tento kritik vidí jako pokračování (volnou trilogii) jejich předchozích filmů, něčím, čím si autoři sami museli projít po zákazu, který přišel po festivalu v Bánské Bystrici (viz kapitola 4).

Filmy Kadára a Klose podle něho sdělují, že „pod tlakem moderních dějin, tváří v tvář jejich zvrátům a jejich násilí, může obstát jen člověk mravně silný“, *Obchod na korze* pak označuje za „tragédii mravní slabosti“.²⁸⁸

Boček oceňuje jmenovitě i Ladislava Grosmana za vystavění příběhu na absurdních protikladech i za odvyprávění „téměř intimního příběhu“ na „pozadí historické situace“, díky čemuž mohlo být „silné drama“ odvyprávěno „naprosto objektivně, téměř odreportováno“.²⁸⁹ Vyzdvihuje výkon herců, chválí i práci kamery.

Dalším analyzovaným textem je kritika Miloše Fialy publikovaná 14. října 1965 v *Rudém právu* pod titulkem „Moderní tragikomedie“²⁹⁰ na druhé straně vydání. Jde o text publikovaný už po premiéře v československých kinech.

Miloš Fiala ve své kritice také vyzdvihuje autentičnost režisérské dvojice. „Hledají složitost času a lidského jednání, aniž se přitom vzdávají kritéria, utápějí v relativitě mravních hodnot.“²⁹¹ Podle něj film hovoří o tom, „že kompromisem se zlem se člověk stává spoluvinným“ a právě „lhostejnost ‚malých‘ lidí“ dává prostor „temným silám“.²⁹²

Fiala také obhajuje Kadára s Klosem před výhradami, že je film příliš klasicky pojatý, podle něj srozumitelnost filmu a jeho přizpůsobení tomu, aby sdělil to, co tvůrci sdělit chtějí, je právě hodnotou moderního filmu.

Na filmu oceňuje dobré tragikomické provedení i provedení celkové, které podle něho zastiňuje drobné vady v tempu snímku. Podobně jako další kritici pak oceňuje i herecké výkony zejména v hlavních rolích. Uvádí pak tento film jako příklad pro československou

²⁸⁸ BOČEK, Jaroslav. Tragédie mravní slabosti. *Kulturní tvorba: Týdeník ÚV KSČ pro politiku a kulturu*. 2. 9. 1965, č. 35, s. 12

²⁸⁹ Tamtéž

²⁹⁰ FIALA, Miloš. Moderní tragikomedie. *Rudé právo: Orgán Ústředního výboru Komunistické strany Československa*. 14. 10. 1965, roč. 46, č. 285, s. 2

²⁹¹ Tamtéž

²⁹² Tamtéž

kinematografii, která by se měla inspirovat jeho úrovní. „Pro mne je *Obchod na korze* z největších děl naší kinematografie.“²⁹³

Posledním analyzovaným textem je recenze Vladimíra Bystrova v týdeníku *Mladý svět*, publikovaná ve vydání z 15. října 1965 pod titulkem „*Umění tragikomedie*“.²⁹⁴ Text je publikovaný na dvojstraně věnované premiéře filmu v československých kinech, která obsahuje také životopisy režisérů či rozhovor s nimi.

Vladimír Bystrov v textu také připomíná předchozí zkušenosti režisérské dvojice Kadár a Klos, které jim měly pomoci vypořádat se úspěšně se složitým žánrem, jakým je tragikomedie. To je podle něho žánr, který je v tehdejší době velmi zapotřebí. „Vzdělání, vývoj poznání a společenských vztahů nutí dnes každého jednotlivce usilovně, neustále sám v sobě budovat jakousi prevenci proti působení prudkých dojmů, proti podléhání bez odporu, ať už myšlenkového nebo citového.“²⁹⁵

Podle něj oba režiséři natočili svůj „zatím největší film“.²⁹⁶ Podle Bystrova v době, kdy vyčnívají mladí tvůrci, přišla dvojice starších režisérů s filmem, který nešokuje svým provedením, stojí na tradičním zpracování a neoslňuje, ale je „zahlcující pravdou“.²⁹⁷

Film vidí jako protest nad lhostejností, která je vlastní mnoha lidem, „ať už žijí v kterékoliv části rozděleného světa“.²⁹⁸

7. 2. 2. Shrnutí

Z analýzy vybraných textů vyplývá skutečnost, že kritika v československých periodikách přijala od samého počátku film *Obchod na korze* velmi kladně, v podstatě až s nadšením. Pokud se v textech objevovala upozornění na nedostatky, šlo spíše o opatrné náznaky, které byly marginalizovány jako něco, co celkovému dílu neškodí. Film byl pak kritikou obecně vnímán jako pokračování dlouhodobé práce autorů zachycující složitý, vnitřní svět člověka a otázky jeho morálky.

Opakovaným motivem je pak hodnocení především etické, myšlenkové roviny filmu, kterou kritika považovala za podstatnou část, která obsahuje určitou společenskou kritiku a apel varující před společenskou lhostejností a snahou o kompromis se zlem. Naopak za méně

²⁹³ FIALA, Miloš. Moderní tragikomedie. *Rudé právo: Orgán Ústředního výboru Komunistické strany Československa*. 14. 10. 1965, roč. 46, č. 285, s. 2

²⁹⁴ BYSTROV, Vladimír. Umění tragikomedie. *Mladý svět*. 15. 10. 1965, roč. 7, č. 41, s. 12, 13

²⁹⁵ Tamtéž

²⁹⁶ BYSTROV, Vladimír. Umění tragikomedie. *Mladý svět*. 15. 10. 1965, roč. 7, č. 41, s. 13

²⁹⁷ Tamtéž

²⁹⁸ Tamtéž

podstatnou považovala kritika formální stránku filmu, které buď „odpouštěla“ tradiční pojetí, nebo ho označovala v kontextu filmu za správné řešení.

Mezi často oceňované jevy pak patřila výstavba příběhu na motivu obrácených rolí, paradoxů a protikladu humorné a tragické stránky příběhu, spíše výjimečně dávala kritika zásluhy přímo autorovi předlohy a spoluautorovi scénáře Ladislavu Grosmanovi. Druhým takto oceňovaným jevem pak byl výběr herců a jejich ztvárnění rolí.

V části textů je pak cítit nápadný společenský apel směrem dovnitř Československa, který mravní otázky a odpovědi filmu nenahlíží pouze objektivem druhé světové války, jako spíše politickou a společenskou situací v 60. letech. V jedné z kritik pak zazní i konkrétní odsouzení událostí z konce 50. let po bánskobystrickém festivalu, kvůli kterým nemohli Ján Kadár s Elmarem Klosem natáčet filmy, a které kritik srovnává s mravním bojem hlavní postavy *Obchodu na korze*. Apel zaznívá z kulturních časopisů, což odpovídá skutečnosti, že se tato periodika v průběhu šedesátých let (postupně, spolu se společenským uvolňováním) nevěnovala pouze umění, nýbrž se do jejich tvorby promítaly i společenské a politické záležitosti a jejich kritika.²⁹⁹

Výrazným rysem v analyzovaných člancích je pak také používání jazyka nešetřícího superlativy, stejně jako projevu, který nedává pochyb o kladném přijetí filmu.

Z četnosti mediálního pokrytí, a to nejen zpravodajsky, v řadě kulturních periodik i těch nezaměřených primárně na kulturu lze konstatovat, že filmové zpracování *Obchodu na korze* vzbudilo ohlas jako poměrně významná kulturní událost.

²⁹⁹ JANOUŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. s. 64

7.3 Kritický ohlas v době normalizace a v době po sametové revoluci

I vzhledem k emigraci Ladislava Grosmana a Jána Kadára v roce 1968 se s postupným nástupem normalizace začalo vytrácet i jejich společné dílo. Snímek byl dán „do trezoru“, Grosmanova kniha mohla znovu vyjít až po revoluci.

Jelikož k normalizaci docházelo postupně, lze nalézt v periodikách výjimky, zejména ještě v roce 1970 (například zmiňovaný týdeník *Hlas revoluce*). Obecně lze pak výjimečně nalézt nenápadné zmínky o *Obchodu na korze* v rámci výčtu seznamu různých filmů či například ve spojitosti s herci a výčtem jejich rolí.

Změna přichází s koncem 80. let, kdy se zmínky o filmu objevují už v době před sametovou revolucí (například v *Rudém právu*³⁰⁰ zmínka o zájmu o film v zahraničí), v době sametové revoluce v roce 1989 se pak objevuje například jako jeden z jmenovaných trezorových filmů hned v prvním vydání *Studentských listů*³⁰¹ v prosinci.

V posledních třiceti letech se pak film objevuje v periodikách – kromě aktualizací událostí ve zpravodajství – v souvislosti s jeho důležitostí v rámci filmové historie České republiky a také pro své téma, jelikož otázky Slovenska a jeho působení za druhé světové války jsou dodnes kontroverzním tématem.

Příkladem jeho historicko-umělecké hodnoty může být studie zveřejněná v odborném filmovém časopise *Illuminace* v roce 1997 nazvaná „*Obchod na korze po letech*“³⁰², jejíž autorkou je Stanislava Přádná. Ta řadí film mezi „nepochybně největší filmy, které vznikly v naší kinematografii“ a označuje jeho kvality za nadčasové.³⁰³

Studie se shoduje s dobovou kritikou v důrazu na komickou a tragickou rovinu filmu, především však v ocenění hereckých výkonů. Vysoce oceňuje výkony v hlavních rolích, kdy postavu Tona Brtka ztvárněnou Jozefem Kronerem označuje za „životní filmovou roli“, v případě Idy Kamiňské, představitelky vdovy Lautmanové, mluví o ztvárnění, které „nemá v českém filmu obdoby“.³⁰⁴ „*Obchod na korze* je výslovně ‚herecký film‘ (...). Kromě obou představitelů hlavních rolí – Jozefa Kronera a Idy Kamiňské – vynikly ve filmu další výrazné

³⁰⁰ MÍŠKOVÁ, Věra. Jak prodáváme, co kupujeme: O práci Československého filmexportu v loňském roce. *Rudé právo: Orgán Ústředního výboru Komunistické strany Československa*. 21. 2. 1989, roč. 69, č. 44, s. 5

³⁰¹ FUCHSOVÁ, Dita. Filmy budou. *Studentské listy: Nezávislý časopis vysokoškolských studentů*. 29. 12. 1989, roč. 1, č. 0, s. 3

³⁰² PŘÁDNÁ, Stanislava. *Obchod na korze po letech*. *Illuminace: Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. 1997, roč. 9, č. 4, s. 91

³⁰³ Tamtéž

³⁰⁴ PŘÁDNÁ, Stanislava. *Obchod na korze po letech*. *Illuminace: Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. 1997, roč. 9, č. 4, s. 97, 100

kreace slovenských herců, i když jejich figury ve vztahu k protagonistům mají víceméně epizodní rozměr.³⁰⁵

Nadčasovost pak autorka studie vidí v Brtkově sebevraždě jako důstojném naplnění osudu.³⁰⁶ „Jeho sebevražda není negací života, nýbrž pozitivním, nadějeplným činem: teprve smrtí obnovil v sobě ryzí lidství a porazil tak zlo.“³⁰⁷

Příkladem kontroverznosti tématu pak může být rozbor filmu zveřejněný v roce 2005 v časopise *Reflex*³⁰⁸, jehož autorem byl Jiří Cieslar. „Za komunistické totality se na Slovensku oficiální vzpomínky na válku zúžily na Slovenské národní povstání. Pod jeho hrdým přikrovem se tajila a podnes do jisté míry tají hlubina špatného svědomí,“ píše hned v úvodu Jiří Cieslar s odkazem na řešení židovské otázky v tzv. Slovenském štátě.

Odkazy na knihu se pak objevují při příležitosti posmrtných vydání Grosmanových dalších děl. V roce 1994 vychází například v *Literárních novinách*³⁰⁹ kritika tehdy vycházejícího Grosmanova románu *Z pekla štěstí*. Podobně jako u některých dobových kritik *Obchodu na korze*, které sám zmiňuje, není autor textu Milan Jungman ke Grosmanově knižní tvorbě příliš shovívavý. Uvádí, že nemá přílišnou uměleckou úroveň a pojetí románu označuje za nedomyšlené. Při kritice úrovně pak naráží právě i na *Obchod na korze*, který s knihou v tomto ohledu srovnává.

Ladislavu Grosmanovi se věnuje například také literární historik Bohumil Svozil v článku *Létat se zlomenými křídly*³¹⁰, který byl publikovaný v kulturní příloze *Lidových novin Národní 9* roku 1995. Autor se věnuje především portrétu spisovatelova života, vyjadřuje se však i k jeho tvorbě a novele *Obchod na korze*. „Jak šel Grosman ztěžka životem, podobně nepadno psal a dopracovával se přesvědčivých uměleckých výsledků.“³¹¹ Podle Svozila měl Grosman problém především „ve vyhocení specifického zorného úhlu“ a zapojení vlastních životních zkušeností.³¹² „Naznačuje to už geneze a také výsledná podoba

³⁰⁵ PŘÁDNÁ, Stanislava. *Obchod na korze po letech. Illuminace: Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. 1997, roč. 9, č. 4, s. 97

³⁰⁶ PŘÁDNÁ, Stanislava. *Obchod na korze po letech. Illuminace: Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. 1997, roč. 9, č. 4, s. 111

³⁰⁷ Tamtéž

³⁰⁸ CIESLAR, Jiří. *Obchod na korze: Ján Kadár-Elmar Klos. Reflex*. 20. 10. 2005, roč. 16, č. 42, s. 82

³⁰⁹ JUNGMAN, Milan. *Komika ve stínu smrti. Literární noviny*. 18. 8. 1994, roč. 5, č. 33, s. 7

³¹⁰ SVOZIL, Bohumil. *Létat se zlomenými křídly. Lidové noviny*. 29. 4. 1995, č. 16, příl. Národní 9, s. 7

³¹¹ SVOZIL, Bohumil. *Létat se zlomenými křídly. Lidové noviny*. 29. 4. 1995, č. 16, příl. Národní 9, s. 7

³¹² Tamtéž

jeho knižní prvotiny. (...) je patrné, jak dlouho existovala nejistota autorova, co vlastně má a musí být pevnou součástí pevně sklenutého celku.³¹³

Nejoriginálnějším byl podle něj Grosman v prózách, které se inspirovaly jeho rodným krajem a vykreslováním východoslovenských Židů. „Tito Grosmanovi aktéři jsou nevýbojní, bezbranní i pošetilí, vždy je pak vyznačuje směs bizarnosti, tragiky a směšnosti, a ať jsou dětmi nebo dospělými, rádi touží a sní a zejména mají iluze o situaci, v níž se nacházejí.“³¹⁴

Grosman se podle Svozila vymykal dobovým autorům, jako byl Arnošt Lustig, svým stylem, vytvářel podle něj „prózy nehlubokomyslné, nereflexivní, tradičně realistické a s akcentem na plasticky rozvíjené situace a příběh“, zároveň však uvedené do obecnější a hlubší roviny.³¹⁵

Za nejlepší z Grosmanových válečných próz považuje Svozil novelu *Nevěsta*, kde se podle něj Grosmanovi podařilo „překonat obecnější integrační potíže své tvorby“.³¹⁶

Z vybraných textů tak lze usuzovat, že se náhled kritiky na *Obchod na korze* výrazně neliší, podobně jako vyplývá z analyzovaných textů v šedesátých letech, zatímco filmové zpracování je považováno za mimořádné dílo (na němž se Ladislav Grosman samozřejmě také podílel), jeho literární zpracování už takový jednoznačný ohlas nebudí.

³¹³ SVOZIL, Bohumil. Létat se zlomenými křídly. *Lidové noviny*. 29. 4. 1995, č. 16, příl. Národní 9, s. 7

³¹⁴ Tamtéž

³¹⁵ Tamtéž

³¹⁶ Tamtéž

Závěr

Tato práce si kladla za cíl zanalyzovat kritický ohlas filmového i literárního zpracování *Obchodu na korze* v dobovém tisku a výběrově v obdobích následujících a provést interpretaci novely a analýzu způsobu filmové adaptace. Z analyzovaných textů dobového tisku z období mezi lety 1965 až 1970 vyplynulo, že lze najít patrné rozdíly mezi přístupem kritiky jak ve způsobu přijetí, tak v četnosti pokrytí obou děl.

Zatímco u filmového zpracování režisérů Jána Kadára a Elmara Klose lze hovořit o jednoznačně kladném přijetí kritiků a recenzentů, v případě novely Ladislava Grosmana je přijetí nejednoznačné.

U obou děl kritika oceňovala, zdůrazňovala jako podstatnou myšlenkovou a etickou rovinu příběhu, stejně tak způsob jejího zpracování (vyprávěna skrze příběh jednoho člověka, paradox obrácených rolí, netypický hrdina), především pak za důležité považovala zdařilé spojení komické a tragické vrstvy příběhu, která v průběhu děje postupuje do popředí a vede i k tragickému vyústění.

Za podobný lze označit ještě pohled kritiky na formální zpracování novely a filmu. Kritiky a recenze se shodovaly na tom, že jsou obě díla zpracována po této stránce spíše tradičně a příliš nevybočují. Zatímco analyzované texty týkající se filmu popisují tuto skutečnost jako méně podstatnou, případně přímo vhodnou pro celkové zpracování díla, u textů o novele zaznívá toto spíše jako něco, čím dílo nezaujme. V jednom případě pak zaznívá ostrá kritika nedostatků formálních i stylistických (Suchomel), naopak ve dvou textech kritika kladně hodnotí na formální stránce díla přímočarost a „filmovost“ vyprávění novely (Vlašín, Hek).

Tím však výčet společného přístupu kritik a recenzí končí. Zatímco Grosmanovu novelu polovina textů kritizuje za psychologii postav či schematičnost některých částí knihy, ve filmovém zpracování naprostá většina textů naopak vysoce hodnotí herecké výkony, a to zejména v hlavních rolích, na nichž leží psychologická rovina příběhu.

Znatelný rozdíl je pak vidět i v užití jazyka v recenzích, zatímco v textech k filmovému zpracování se často objevují superlativy a projev příliš nedává pochyb o tom, že je film přijímán kladně, v případě novely lze opět hovořit o nesourodosti.

Otázkou je pak, zda došlo k ovlivnění kritik a recenzí literárního zpracování popularitou toho filmového. Z analyzovaných textů taková skutečnost jednoznačně

nevyplývá. Dva z analyzovaných textů, které se explicitně zmiňují o pozitivním dopadu filmu na ohlas literárního zpracování, se výrazně méně zmiňují o díle kriticky, což by mohlo tuto skutečnost naznačovat.

Rozdíl pak lze sledovat v četnosti mediálního pokrytí. Zatímco filmové zpracování bylo často zmiňováno nejen zpravodajsky v různých druzích periodik a v delším časovém rozpětí (ve sledovaném období), literárnímu zpracování se dostalo spíše jednorázové pozornosti spjaté s vydáváním knihy. Důvodů pro to může být několik. Na filmu pracovala známá režisérská dvojice, zatímco Ladislav Grosman byl jako spisovatel debutujícím autorem, film knihu navíc mohl zastínit tím, že postupně vyhrával ceny na významných filmových festivalech, což sloužilo jako aktualizační prvek.

V části textů týkajících se filmu se pak objevuje i jemná společenská kritika směrem dovnitř Československa, v jednom z nich (Boček, *Kulturní tvorba*) se pak přímo explicitně hovoří o tom, jak se komunistický režim v Československu zachoval k oběma režisérům na konci padesátých let, kdy dostali zákaz natáčet.

V období normalizace došlo k utlumení ohlasu díla. Dva z autorů, Ladislav Grosman a Ján Kadár, odešli do emigrace. V době po sametové revoluci se pak ve výběrových textech ukazuje, že se kritický pohled na obě díla s odstupem příliš nezměnil. Zatímco filmové zpracování *Obchodu na korze* je bráno jako významné dílo české (československé) kinematografie, ke Grosmanově literární tvorbě se objevují opatrnější, někdy i kritická hodnocení.

Z interpretace novely a způsobu adaptace do filmového zpracování *Obchodu na korze* vyplynulo, že snímek do značné míry odpovídá své předloze. Grosmanova novela byla napsaná tradičnějším stylem, v němž je cítit vliv vztahu mezi kinematografií a literaturou v Československu v šedesátých letech (sbližování formy, způsob vyprávění podobný tomu filmovému). Soustředí se na poměrně dějově jednoduchý, tragikomický příběh, jehož jádro se odehrává v psychologii jedné postavy.

Film se tak od literárního zpracování *Obchodu na korze* liší spíše v detailech, které buď vychází z nutnosti rozdílů mezi možnostmi filmu a literatury, nebo z jemného posunu ve významu, který vzniká režisérskou prací.

Summary

The purpose of this thesis was an analysis of the literary and film critical response to a novel and film *Obchod na korze* (*The Shop on Main Street*) in the printed media of that time and selectively the following periods and provide an interpretation of the novel and analyses of the method of film adaptation. There could be found obvious differences between the manner of acceptance by the critics and in the frequency of the coverage of both works in the texts from 1965 to 1970.

While the acceptance of the film adaptation by Ján Kadár and Elmar Klos was unequivocally positive by the critics and reviewers, the acceptance of Ladislav Grosman novel was rather ambiguous.

Critics appreciated and emphasized the thought and ethical level of both works as well as the method of their execution (told through a story of one person, reversed roles paradox, atypical hero). The critics also consider as important the well-shown connection of the comic and tragic layers of the novel that stands out throughout the story and leads to the tragic outcome.

The view of the critics on the formal execution of the novel and the film can be described as similar. Critics and reviews agreed that both works are executed traditionally and do not deviate too much. Whilst texts covering the film adaptation do not see this as important respectively directly appropriate for the whole adaptation, the texts covering the novel see this as rather something by which the work does not stand out. Sharp criticism of formal and stylistic insufficiency can be found in one text critic (Suchomel) on the contrary, the critics positively evaluate the directness of the novel and its “filminess-way” of storytelling in two other separate texts (Vlašín, Hek).

However, this is where the list of common approaches of the critics and reviews end. While half of the texts criticize Grosman’s novel for characters’ psychology or schematically written parts of the book, the vast majority of critics of the film adaptation highly rates the acting performance, especially then the main characters that are bearing the psychology level of the story. A difference can be seen in the use of language in the texts where again film adaptation seems to be accepted positively while the novel is seen rather ambiguously.

The frequency of media coverage is also different. The film adaptation was being mentioned in the newspapers and other types of printed media in a longer period of time (in the monitored period) whilst the novel got rather one-time attention when the book was released.

Even though there was a certain decrease in the response to the work during the normalization in Czechoslovakia, we can see the critical view of both of the works had not changed over time which is visible in the selected critical texts written after the Velvet revolution in 1989. While the film adaptation of the novel *Obchod na korze* (*The Shop on Main Street*) is considered as important work of the Czech (Czechoslovakian) cinematography, the critical texts covering the Grosman's novel are rather wary, respectively critical.

The result of the interpretation of the novel and its film execution is that the film corresponds to a large extent with the book. Grosman's novel is written in a traditional style and is influenced by the relationship between cinematography and literature of the sixties in Czechoslovakia (convergence of form, novel storytelling similar to film narrative). The focus is on a quite simple and tragicomic storyline which is shown in one character's psychology.

The film adaptation differentiates from the novel only in detail due to either different possibilities of cinematography and literature or by gentle shifts of meaning caused by directors' work.

Zdroje

Prameny

GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*. Praha: Mladá fronta, 1965. Mladé cesty.

GROSMAN, Ladislav. *Past. Plamen: Měsíčník pro literaturu, umění a život*. 1962, roč. 4, č. 4. s. 66-75

Obchod na korze [film]. Režie Ján KADÁR, Elmar KLOS. Československo: Ústřední půjčovna filmů, 1965.

TAUSSIG, Pavel, Ján KADÁR, Elmar KLOS, Bohumil HRABAL, Jiří MENZEL, Zdeněk SVĚRÁK, Jan SVĚRÁK a Ladislav GROSMAN. *3x Oscar pro český film*. Praha: Cinemax, 1998. ISBN 80-85933-20-9.

Použitá literatura

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.

BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. V čes. jaz. vyd. 2. Praha: Prostor, 2000. Obzor. ISBN 80-7260-028-1.

HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3769-3.

HAMES, Peter. *Československá nová vlna*. Praha: Levné knihy, 2008. ISBN 978-80-7309-580-2.

HOLÝ, Jiří, ed. *Holokaust - šoa - zaglada v české, slovenské a polské literatuře*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1245-4.

HOLÝ, Jiří, ed. *The Aspects of Genres in the Holocaust Literatures in Central Europe = Die Gattungaspekte der Holocaustliteratur in Mitteleuropa*. Praha: Akropolis, 2015. ISBN 978-80-7470-092-7.

HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016. ISBN 978-80-7470-125-2.

JANOUSŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945–1989: III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1583-9

LIEHM, A. J. a Jan LUKEŠ. *Ostře sledované filmy: československá zkušenost*. Praha: Národní filmový archiv, 2001. Iluminace. ISBN 80-7004-100-5.

LUSTIG, Arnošt a Markéta MALIŠOVÁ. *O spisovatelích*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-28-1.

MACEK, Václav. *Ján Kadár*. Bratislava: Slovenský filmový Ústav, 2008. ISBN 978-80-85187-52-6.

MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939–1945*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0302-0.

MENCLOVÁ, Věra a Václav VANĚK. *Slovník českých spisovatelů*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-179-5.

MIKULÁŠEK, Alexej, Viera GLOSÍKOVÁ a Antonín B. SCHULZ. *Literatura s hvězdou Davidovou: slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. Přeložil Jana ŠVÁBOVÁ. Praha: Votobia, 2002. Velká řada. ISBN 80-7220-019-4.

NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Nacizmus, holokaust, slovenský štát*. Bratislava: Kalligram, 2010. ISBN 978-80-8101-396-6.

NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, ed. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce – osobnosti – základní pojmy*. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4.

SCHMARC, Vít, ed. *Obraz válek a konfliktů: V. kongres světové literárněvědné bohemistiky Válka a konflikt v české literatuře*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015. ISBN 978-7470-114-6.

SKOPAL, Pavel, ed. *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha: Academia, 2012. Šťastné zítřky. ISBN 978-80-200-2096-3.

STEHLÍK, Michal. *Slovensko: Země probuzená, 1918–1938*. Praha: Academia, 2015. První republika. ISBN 978-80-200-2405-3.

SZCZEPANIK, Petr. *Továrna Barrandov: svět filmařů a politická moc 1945–1970*. Praha: Národní filmový archiv, 2016. ISBN 978-80-7004-177-2.

THOMPSON, Kristin a David BORDWELL. *Dějiny filmu: přehled světové kinematografie*. Přeložila Helena BENDOVIČ. Praha: Akademie múzických umění, 2007. ISBN 978-80-7331-091-2.

Tištěná periodika

BOČEK, Jaroslav. Obchod na korze aneb Rehabilitace objektivnosti. *Divadlo*. Květen 1965, roč. 16, č. 5, s. 67-72.

BOČEK, Jaroslav. Tragédie mravní slabosti. *Kulturní tvorba: Týdeník ÚV KSČ pro politiku a kulturu*. 2. 9. 1965, č. 35, s. 12

BYSTROV, Vladimír. Umění tragikomedie. *Mladý svět*. 15. 10. 1965, roč. 7, č. 41, s. 12, 13

CIESLAR, Jiří. Obchod na korze: Ján Kadár-Elmar Klos. *Reflex*. 20. 10. 2005, roč. 16, č. 42, s. 82-85

Divadelní a filmové noviny. 23. 6. 1965, roč. 8, č. 25-26, s. 18

-dt-. Grosmanův Obchod a Nevěsta. *Hlas revoluce: Ústřední orgán Svazu protifašistických bojovníků*. 10. 7. 1970, roč. 24, č. 28, s. 5

FIALA, Miloš. Moderní tragikomedie. *Rudé právo: Orgán Ústředního výboru Komunistické strany Československa*. 14. 10. 1965, roč. 46, č. 285, s. 2

Film a doba: Měsíčník pro filmovou kulturu. Červenec 1965, roč. 11, č. 7, s. 337

FUCHSOVÁ, Dita. Filmy budou. *Studentské listy: Nezávislý časopis vysokoškolských studentů*. 29. 12. 1989, roč. 1, č. 0, s. 3

- GROSMAN, Ladislav. Obchod na korze. *Květy*. 13. 2. 1965, roč. 15, č. 6, s. 18, 19
- HEK, Jiří. Ladislav Grosman: Obchod na korze. *Impuls: Měsíčník pro literární kritiku a teorii*. 12. 1. 1966, roč. 1, č. 1, s. 52
- Hlas revoluce: Ústřední orgán Svazu protifašistických bojovníků*. 10. 7. 1970, roč. 24, č. 28, s. 6
- JUNGMAN, Milan. Komika ve stínu smrti. *Literární noviny*. 18. 8. 1994, roč. 5, č. 33, s. 7
- Literární noviny*. 13. 11. 1965, roč. 14, č. 46, s. 11
- MAREK, Ivan. Tragédie kompromisu. *Film a doba: Měsíčník pro filmovou kulturu*. Červenec 1965, roč. 11, č. 7, s. 371-376
- MÍŠKOVÁ, Věra. Jak prodáváme, co kupujeme: O práci Československého filmexportu v loňském roce. *Rudé právo: Orgán Ústředního výboru Komunistické strany Československa*. 21. 2. 1989, roč. 69, č. 44, s. 5
- Mladý svět*. 15. 10. 1965, roč. 7, č. 41, s. 15
- PILÁTOVÁ, Agáta. Obchod na korze. *Divadelní a filmové noviny*. 23. 6. 1965, roč. 8, č. 25-26, s. 5
- PŘÁDNÁ, Stanislava. Obchod na korze po letech. *Illuminace: Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu*. 1997, roč. 9, č. 4, s. 91-111
- Rudé právo: Orgán Ústředního výboru Komunistické strany Československa*. 14. 10. 1965, roč. 46, č. 285, s. 6
- SUCHOMEL, Milan. O těch druhých. *Literární noviny*. 13. 11. 1965, roč. 14, č. 46, s. 4
- SVOZIL, Bohumil. Létat se zlomenými křídly. *Lidové noviny*. 29. 4. 1995, č. 16, příl. Národní 9, s. 7
- VLAŠÍN, Štěpán. Spoluvina lhotejných: K novele L. Grosmana Obchod na korze. *Rudé právo: Orgán Ústředního výboru Komunistické strany Československa*. 12. 11. 1965, roč. 46, č. 314, s. 2

Internetové zdroje

- DOKOUPIL, Blahoslav a Michal PŘIBÁŇ. Impuls. In: *Slovník české literatury: Po roce 1945* [online]. 2002. 31. 5. 2006 [cit. 2020-07-11]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=112&hl=Impuls+>
- DOKOUPIL, Blahoslav a Michal PŘIBÁŇ. Literární noviny (2) 1952-67. In: *Slovník české literatury: Po roce 1945* [online]. 2002, 31. 5. 2006 [cit. 2020-07-11]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1286>
- LOPOUR, Jaroslav. Elmar Klos: Životopis. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/4742/elmar-klos>

LOPOUR, Jaroslav. Ján Kadár: Životopis. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-04-11]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/7879/jan-kadar>

NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku 1938–1945. In: *Holocaust.cz*. [online]. 2019. [cit. 2020-07-23]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/holocaust-v-evropskych-zemich/holocaust-na-slovensku/zidovska-komunita-na-slovensku-1938---1945/>

NKC – Online katalog Národní knihovny ČR [online katalog]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2014 [cit. 2020-07-14]. V softwaru ALEPH. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000356341&local_base=NKC

NKC – Online katalog Národní knihovny ČR [online katalog]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2014 [cit. 2020-07-23]. V softwaru ALEPH. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=001805008&local_base=NKC

NKC – Online katalog Národní knihovny ČR [online katalog]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2014 [cit. 2020-07-16]. V softwaru ALEPH. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000356320&local_base=NKC

PROKOPOVÁ, Alena a Jaroslav LOPOUR. Obchod na korze. In: *Filmový přehled: Internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu*. [online]. 2017 [cit. 2020-05-15]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396649/obchod-na-korze>

PŘIBÁŇ, Michal. Divadlo. In: *Slovník české literatury: Po roce 1945* [online]. 2002, 31. 5. 2006 [cit. 2020-07-11]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=91>

SVOBODA, Richard, Blahoslav DOKOUPIL a Michal PŘIBÁŇ. Kulturní tvorba. In: *Slovník české literatury: Po roce 1945* [online]. 2002. 31. 5. 2006 [cit. 2020-07-11]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=128&hl=Kulturn%C3%AD+tvorba+>

SVOZIL, Bohumil a Veronika KOŠNAROVÁ. Ladislav Grosman. In: *Slovník české literatury: Po roce 1945* [online]. 1994. 7. 11. 2019 [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=20>

Zmíněná další vydání analyzované novely *Obchod na korze*

GROSMAN, Ladislav. *Butiken vid storgatan: Roman*. Přeložila Ulla Keylingová. Bromma: FripressBokförl, 1981.

GROSMAN, Ladislav. *Der Laden auf dem Korso*. Přeložil Rudolf ILTIS, přeložil Günter DIECKE. Berlin: Verlag der Nation, 1967. Roman für alle.

GROSMAN, Ladislav. *Chanutbi-rechov ha-raši; Mi-bejtabaima; Ha-kala*. Tel Aviv: Otpaz, 5729 [1969].

GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze* [zvukový záznam]. [Praha]: Radioservis, [2019], ©2019.

GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1966.

GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*. 3. vyd., 1. v nakl. Volvox Globator. Praha: Volvox Globator, 1994. ISBN 80-85769-17-4.

GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1778-9.

GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze: Nevěsta*. 3. vyd. (Obchod na korze), 2. vyd. (Nevěsta). Praha: Mladá fronta, 1970. Edice Alfa.

GROSMAN, Ladislav. *Sklep przygłownejulicy*. Přeložila Cecylia Dmochowska. Warszawa: Czytelnik, 1993. ISBN 83-07-02237-1.

GROSMAN, Ladislav. *The shop on main street*. Přeložila Iris Urwin Lewitová. New York: Doubleday&Company, 1970.

GROSMAN, Ladislav. *The shop on main street*. Přeložila Iris Urwin Lewitová. Second English edition, first by Karolinum. Prague: Karolinum Press, 2019. Modern Czech classics. ISBN 978-80-246-4022-8.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK
Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

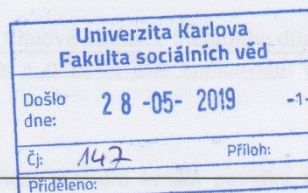
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:
Dobiašovský Záváš

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:
2017/2018

E-mail diplomantky/diplomanta:
zavis.dobiasovsky@gmail.com

Studijní obor/forma studia:
Žurnalistika/prezenční

Název práce v češtině:

Kritický ohlas Obchodu na korze Ladislava Grosmana a jeho filmové adaptace

Název práce v angličtině:

Critical response to Ladislav Grosman's The Shop on Main Street and its film adaptation

Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013):

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezi)

LS 2019/2020

Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků):

Předlohou pro film Obchod na korze byla stejnojmenná novela slovenského spisovatele Ladislava Grosmana, který se následně podílel i na scénáři filmu. Děj se odehrává za druhé světové války na území Slovenské republiky, která se po vyhlášení samostatnosti roku 1939 přidala na stranu Třetí říše. Ukazuje nastávající perzekuci židů a tragický osobní příběh slušného člověka, kterého nově nastolené pořádky zničí. Literární dílo a film se vyrovnávají nejen s univerzálním tématem lidské tragédie v soukolí ideologie, ale dotýkají se i složité otázky postavení Slovenska za druhé světové války.

Snímek Obchod na korze režisérské dvojice Jána Kadára a Elmara Klose patří k těm nejvýznamnějším snímkům naší kinematografie nejen z „uvolněného“ období šedesátých let, ale z pohledu celé historie československého filmu. Právě tento snímek jako první získal pro Československo prestižního Oscara udělovaného americkou filmovou akademií.

Cílem bakalářské práce je analyzovat kritický ohlas obou děl v dobovém tisku a v kontextu československého filmu 60. let. Výběrově se zastaví u současné kritické reflexe. Dále si práce klade za cíl analyzovat způsob adaptace tohoto literárního díla do podoby scénáře.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

- Úvod
- 2. Historický vhled
 - 2.1. Historické souvislosti, vznik Slovenského štátu
 - 2.2. Kontext české a slovenské literatury k tématu druhé světové války na území Československa v 60. letech 20. století
- 3. Osobnost Ladislava Grosmana
- 4. Režisérská dvojice Ján Kadár a Elmar Klos
- 5. Interpretace novely Obchod na korze
- 6. Film Obchod na korze a způsob filmové adaptace knižní předlohy
- 7. Kritický ohlas v dobovém tisku
 - 7.1. Novela Obchod na korze
 - 7.2. Filmová adaptace
- Závěr

Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období jeho analýzy):

Mezi výchozí díla bakalářské práce patří novela *Obchod na korze* spisovatele Ladislava Grosmana, jejíž předloha vychází roku 1962 v časopise *Plamen* jako povídka *Past*, a scénář snímku *Obchod na korze* a jeho filmové zpracování režisérů Jána Kadára a Elmara Klose. Kritický ohlas v dobovém tisku lze nalézt například v titulech *Mladá fronta*, *Literární noviny*, *Impuls* či *Hlas revoluce*.

Postup (technika) při zpracování materiálu:

Kvalitativní analýza dobových kritických textů o dílech, analýza filmové adaptace literárního díla

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

GROSMAN, Ladislav. *Past*. *Plamen*, 1962, č. 4, s. 66–75

- Povídka *Past* vyšla poprvé roku 1962 v časopise *Plamen*. Původní krátká povídka se stala předlohou pro novelu *Obchod na korze*, která vznikala souběžně se scénářem k filmu.

HOLÝ, Jiří. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*. Praha: Akropolis, 2016. ISBN 978-80-7470-125-2.

- Kniha je souborem případových a přehledových studií o židovské literatuře a kultuře v českých zemích ve 20. století, na jejím vzniku spolupracovali pracovníci Centra pro studium holokaustu a židovské literatury Filosofické fakulty Univerzity Karlovy.

HOLÝ, Jiří. *Holokaust - Šoa - Zagłada: v české, slovenské a polské literatuře*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1245-4.

- Sborník příspěvků literárních vědců a filmových historiků, kteří analyzují zobrazení tématu židovství v české, polské a slovenské literatuře i filmu. Příspěvky pochází z mezinárodní konference, která se konala v roce 2005 na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy.

GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*. Praha: Mladá fronta, 1965.

- První vydání novely *Obchod na korze*, jejímž tématem je osud „malého“ člověka v soukolí běžící arizace na území tzv. Slovenského štátu v probíhající druhé světové válce. Novelu inspirovala v roce 1962 vydaná povídka *Past*, podle které vznikal souběžně i scénář filmu *Obchod na korze*.

GROSMAN, Ladislav. *Povídky*. Vydání v tomto souboru první. Praha: Filip Tomáš - Akropolis, 2018. ISBN 8074701980.

- Druhý díl, první vydaný, z pětisvazkového souborného vydání díla Ladislava Grosmana. Obsahuje všechny povídky z knihy *Nevěsta*, knihu *Hlavou proti zdi* a mimo jiné i texty vydané pouze časopisecky.

HRABAL, Bohumil, Ján KADÁR, Elmar KLOS, Jiří MENZEL, Jan SVĚRÁK, Zdeněk SVĚRÁK a Ladislav GROSMAN. *3x Oscar pro český film: Obchod na korze - 1965 ; Ladislav Grosman - Ján Kadár - Elmar Klos ; Ostře sledované vlaky - 1967 ; Bohumil Hrabal - Jiří Menzel ; Kolja - 1996 ; Zdeněk Svěrák [(podle námětu Pavla Taussiga)] - Jan Svěrák*. Praha: Cinemax, 1998. ISBN 80-85933-20-9.

- Kniha obsahuje literární scénáře tří českých (československých) filmů, které získaly prestižní ocenění Oscar a krátký úvod ke každému z nich. Jedním z filmů je *Obchod na korze* Ladislava Grosmana.

SCHMARC, Vít, ed. *Obraz válek a konfliktů: V. kongres světové literárněvědné bohemistiky Válka a konflikt v české literatuře*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015. ISBN 978-80-88069-13-3.

- Sborník se zabývá textovým výzkumem interpretujícím tematiku války v české literatuře v období 19. a 20. století.

JANOŮŠEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989, III. díl*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1583-9.

- Třetí díl souborného vydání Dějin české literatury mezi lety 1945-1989 se soustředí na období let 1958 až 1969.

HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3752-5.

- Slovník vytvořený kolektivem autorů z Institutu komunikačních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy obsahuje pojmy z oblasti žurnalistiky, publicistiky i konkrétně žurnalistiky kulturní.

NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, ed. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce - osobnosti - základní pojmy*. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4.

- Slovník pojmů z teorie literatury a kultury. České vydání obsahuje navíc adaptaci do českého prostředí a kulturního kontextu.

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

TOMÁŠ, Filip. Holokaust jako fikce. Praha, 2011. Disertační práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta.

KLENOVÁ, Sandra. Tvorba Ladislava Grosmana v česko-slovenském kontextu. Brno, 2017. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta.

Datum / Podpis studenta/ky

28.9.2019

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

KONZULTOVAŤO

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

ŽENKOVÁ JANA

27.5.2019

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO OBORU.

Přílohy

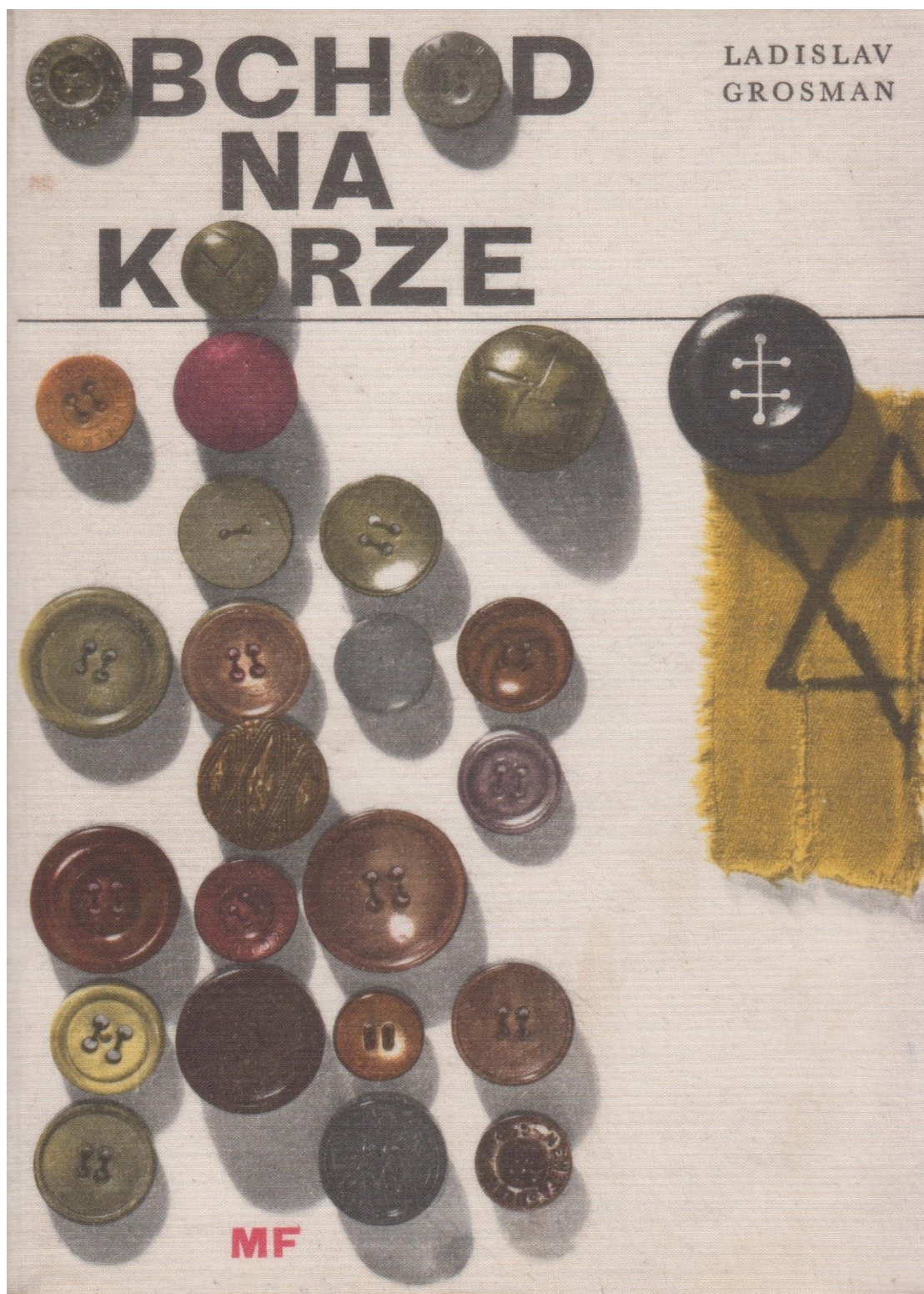
Seznam příloh

Příloha č. 1: Obálka prvního vydání novely *Obchod na korze* (foto)

Příloha č. 2: Ukázka z povídky *Past* (foto)

Příloha č. 3: Plakát k restaurované verzi filmu *Obchod na korze* s představiteli hlavních rolí (foto)

Příloha č. 1: Obálka prvního vydání novely *Obchod na korze* (vlastní fotografie)

Žárovka vrhala mdlé světlo na kuchyňský stůl, dusno bylo k zalknutí, ale okno se nedalo otevřít, protože tu žádné nebylo. Evelina umývala nádobí, Tono Brtko si vyhrnul kalhoty a napařoval si nohy v umyvadle.

Sousedčin recept se osvědčil. Tono musel uznat, že horká voda zaobluje hrany starostí, splachuje jed Evelininých dotěrných řečí a hojí rány po roztrpčujících hádkách jako zázračná mast.

Bůh uhnětl Evelinu z tvrdšího těsta. Je neomalená, hlučná a zoufale výbušná, když spustí svou: „Každý ví, že stačí jen otevřít zobák, pozdravit ‚Na stráž‘, nastrčit ruku — a nasypou ti do ní židovské zlatáky. Jen ty jsi takový budižkničemu, ňouma pitomý, nic nevíš, na nic se nezmůžeš, žebrák jsi a žebrák zůstaneš! Nešťastná ta hodina, kdy mě pánbůh potrestal a spojil můj osud s tímhle nemeblem!“

Po takovém výbuchu pomůže Tonovi Brtkovi jen horká voda. Nebrání se, jen rukama odhání příval slov, neodvází se ani pínout; cítí se vinen, musí přece přiznat, že je měkkota chlap,

nebo snad opravdu budižkničemu. Buď se změnil svět, nebo on se změnil. Darma mluvit, něco tu nehraje, ale když strčí nohy do lavóra, nevypadá to tak beznadějně.

Dnes v poledne se tam byl podívat. Kolik tesařů a truhlářů se u toho díla přiživilo. Bylo mu nanic, nikdo ani neví jak. Zrovna jeho odmítli!

Dřevěný jehlan, olemovaný červenými žárovkami jako drahocennými rubíny, který vyrostl uprostřed náměstí, byl snad tři poschodí vysoký. Musel ho vidět zblízka, ohmatat. Bylo tu neslychaně rušno, hluk, lidí jako pilin, potulovali se nahoru a dolů po vyparáděném korzu mezi dvěma řadami rozkvetlých kaštanů. Ale Tono okolí nevnímal.

Přistoupil k tesařskému veledílu nerozhodně a s lítostí. Uznale pokyvoval hlavou. Chlapi vykřesali ze starého jasanu obrovská písmena: „Za Boha život — za národ slobodu.“ Tono si strhl čepici s hlavy a žmoulal ji mezi prsty v zlostném dojetí. Z výšin hesla nad jehlanem vanula okázalá beznadějnost.

Příloha č. 3: Plakát k digitálně restaurované verzi filmu *Obchod na korze*, na němž je zachycena scéna s představiteli hlavních rolí Idou Kamiňskou a Jozefem Kronerem (foto, zdroj: Národní filmový archiv)

